

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOJ KRAJINI

Bašić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:507521>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOJ KRAJINI

MAJA BAŠIĆ

SPLIT, 2017.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOJ KRAJINI

Studentica

Mentor

Maja Bašić

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2017. godine

SADRŽAJ

Uvod	6
1. Advent	7
1.1. Sveta Barbara	7
1.2. Sveti Nikola	8
1.3. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije	10
1.4. Sveta Lucija	11
1.5. Djetinjci, Materice, Očiči	12
1.6. Ljubavne divinacije.....	13
2. Badnjak	15
3. Božić.....	19
3.1. Božični ručak	19
3.2. Poslovice o Božiću	20
4. Stara i Nova godina	20
5. Vodokršće	22
6. Poklade	23
7. Cvitnica.....	24
8. Veliki petak.....	24
9. Bila subota	25
10. Uskrs	26
11. Jurjevo.....	27

12.	Sveti Marko	29
13.	Sveta Ana	30
14.	Duhovi.....	31
15.	Tijelovo	32
16.	Sveti Ivan Krstitelj.....	33
17.	Sveti Ilija	34
18.	Velika Gospa	35
19.	Sveti Rok.....	36
20.	Mala Gospa.....	37
21.	Sveti Mihovil	38
22.	Mrtvi dan.....	39
23.	Sveta Katarina Aleksandrijska	40
24.	Nekadašnji život	41
24.1.	Sijela	41
24.2.	Pastiri	42
24.3.	Kuhanje na kominu	42
24.4.	Svadbeni običaji	43
25.	Zagonetke	44
26.	Ganga	47
27.	Vile.....	51
28.	Usmene lirske pisme	54
28.1.	Usmene lirske ljubavne pjesme	55

28.2. Vilinske pjesme	59
29. Višćice.....	60
Rječnik.....	63
Zaključak	65
Izvori.....	66
Vlastiti terenski zapisi	66
Popis kazivača:	66
Literatura.....	66
Mrežne stranice	68
Sažetak.....	70
Summary.....	70

Uvod

Hrvatska tradicijska kulturna baština važan je dio hrvatskog identiteta. Kulturu hrvatskog naroda čine sva materijalna, duhovna i socijalna dobra koja su se tijekom vremena skupila u njemu. Duhovne vrijednosti hrvatskog naroda najbolje su očuvane u narodnom životu i običajima.¹

Nematerijalna kulturna baština još od agrafijskih vremena prenosila se usmenom predajom. Današnji narodni običaji nisu istovjetni onima iz hrvatskih početaka. Danas su običaji uglavnom *godišnji običaji* i izvode se „*stalno na određeni dan ili tijekom više dana kalendarske godine*“.² Današnji hrvatski običaji su u kršćanskom kontekstu i uglavnom se odnose na vrijeme poklada, Velikog tjedna, Jurjeva, Ivandana, Došašća, Božića.³

Važan dio hrvatske tradicijske kulturne baštine je i usmena književnost. To je „*vrsta govorenog priopćavanja za naročite potrebe među sudionicima neke povezane zajednice*“.⁴ Usmenu književnost čine predaje, legende, pjesme, zagonetke, poslovice, ali i pričanja o stvarnim događajima, sjećanja i svakidašnje pričanje. Usmeno pripovijedanje rezultat je jezičnog izražavanja i žive usmene interpretacije glasom, mimikom, pokretom...⁵ Čitajući usmenoknjiževna djela upoznajemo samo onaj sloj, onaj koji je izražen riječima.⁶

Hrvatska tradicijska kultura i književnost važne su za očuvanje nacionalnog i vjerskog identiteta Hrvata. Nažalost, zbog višestrukih razloga, nedostatno su istražene. Također, današnji potrošački mentalitet življenja prijetnja je njihovom očuvanju. Zato je važno bilježiti narodne običaje i usmenoknjiževne oblike kako bi ih otrgli od zaborava te iz njih učili.⁷

U radu se navode narodni običaji vezani uz pojedine blagdane i usmenoknjiževni primjeri iz Imotske krajine. Zabilježene su opće karakteristike pojedinih blagdana i usmenoknjiževnih oblika te lokalne posebnosti karakteristične za taj kraj navedene u kazivanjima starijih mještana.

¹ Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 7.

² Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 7., prema Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 3. izd., Zagreb, 1991., str. 9.

³ *Isto*, str. 7-8.

⁴ Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 9.

⁵ *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb, 1997., str. 36-37.

⁶ Bošković-Stulli, Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984., str. 187.

⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 9-10.

1. Advent

Advent ili Došašće je pripremno razdoblje pred Božić koje obuhvaća period od četiri nedjelje, a počinje nedjeljom koja je najbliža svetkovini Svetog Andrije. Taj period simbolizira četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Naziv advent potječe od lat. riječi *adventus*, što znači dolazak, dohod, početak, a slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Advent je vrijeme kada se kršćani pripremaju i radosno iščekuju Božić. Karakteriziraju ga pokora, post, molitva, odlasci na rane jutarnje mise, zornice, na kojima se pjeva i moli u čast Majke Marije. U crkvama se čitaju mesijanska proročanstva te ulomci iz evanđelja koji prikazuju Isusa kao ispunjenje tih proročanstava. Poznate prigodne pjesme koje se pjevaju u tom razdoblju, a usmenom predajom su se očuvale donjih dana su *Narodil nam se kralj nebeski*, *Bog se rodi u Vitliomi* i *Va se vrime godišća*. Blagdani koji spadaju u to razdoblje su Sv. Barbara, Sv. Nikola, Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije, Djetinjci, Sv. Lucija, Materice, Očiči... Advent također karakteriziraju raznolike ljubavne divinacije.⁸

1.1. Sveta Barbara

Sveta Barbara štuje se u zapadnoj i istočnoj Crkvi te među protestantima. Ona je svetica pomoćnica u nevolji. Sveta Barbara rođena je krajem osamdesetih godina 3. stoljeća, a umrla je mučeničkom smrću 306. godine. Kao mjesto rođenja navode se Nikomedija i Nikozija u Maloj Aziji te Heliopolis u Egiptu. Postoje brojne legende o njenom životu i smrti. Barbarin otac bio je Dioskor, bogati trgovac i obožavatelj idola. Prema predaji, Barbara je bila iznimno lijepa pa ju je otac zatvorio u toranj da ju nitko ne vidi. Dok joj je otac bio na putu, Barbara je upoznala i zavoljela kršćanstvo te time razljutila oca koji ju je zbog toga pokušao ubiti. Prema jednoj legendi, Barbaru je spasila Djevica Marija koja ju je prenijela u planinu. Prema drugoj, zidovi su se rastvorili i Barbara je pobjegla u šumu. Treća legenda kaže da se Barbara sakrila u stijenu koja se otvorila. Otac je krenuo u potjeru za njom i kada ju je ulovio poslao ju je sucu Marcijanu koji ju je mučio jer se nije htjela odreći kršćanstva. Na kraju ju je otac pogubio.⁹

⁸*Isto*, str. 129.

⁹Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja Vol. XIII, No. 2, Zagreb, 2015., str. 141-145.

Sveta Barbara smatra se zaštitnicom od nagle i nepripravne smrti, rudara, radnika koji obavljaju poslove opasne po život, od groma, od požara, od groznice te vojnika.¹⁰ Opjevana je u *barbarinjskim* pjesmama, a o kultu svete Barbare svjedoče i razni običaji i obredi. Poznat je običaj stavljanja zrnja pšenice u tanjuriće ili zdjelice na blagdan svete Barbare. Taj običaj drevnog je podrijetla, a cilj mu je prizivanje dobre ljetine. Pšenica služi kao božićni ures u kućama, a u nju se stavljaju tri svijeće koje se pale za vrijeme božićnih blagdana. Prema rastu te pšenice proricalo se o urodu i blagostanju. Pšenica simbolizira kruh, a kruh je simbol tijela Kristovog. Zelena boja je boja proljeća i vegetacije i simbolizira nadu.¹¹

U nekim mjestima u vodu se stavljala takozvana Barbarina grana. Bila je to grana trešnje, jabuke ili neke druge voćke, koja bi do Božića prolistala ili procvjetala. Procvjetana grana tumačila se kao nagovještaj nove ljubavi, braka, prinove u kući, ozdravljenja i slično.¹²

U kršćanskoj tradicijskoj kulturi Hrvata na blagdan svete Barbare se *položajilo* tj. rano ujutro išlo u goste u prijateljsku ili rodbinsku kuću i čestitalo blagdan. U nekim mjestima bilo je poželjno da je *poležaj* muškarac, a u nekima žena, ovisno o vjerovanju tko donosi sreću. Domaćice su *položaja* posipale žitom, a položaj je hranio životinje.¹³

Postoje i ophodi osobe prerušene u svetu Barbaru na blagdan svete Barbare. Ta bi osoba dobru djecu darivala jabukama i orasima, a lošu djecu bi šibala. Poznato je i praznovjerje prema kojemu će lopova uhvatiti onaj koji na Barbarinje počne raditi metlu, a završi je na Badnjak. Ako bi lopov došao, ne bi mogao otići dok ga se ne bi oslobodilo s tri udarca metle.¹⁴

U mnogim mjestima na blagdan svete Barbare pripremalo se panspermijsko varivo koje bi se jelo cijeli dan. Varivo je simboliziralo obilje u nadolazećoj godini i prema njemu se proricao urod.¹⁵

1.2. Sveti Nikola

Sveti Nikola poznati je kršćanski svetac čiji se blagdan obilježava u adventu, a o čijem životu postoje brojne legende. Naziva se još i sveti Mikola, Mikula ili Miko. Rođen je u Patari

¹⁰*Isto*, str. 147.

¹¹*Isto*, str. 154-155.

¹²*Isto*, str. 155.

¹³*Isto*, str. 156-157.

¹⁴*Isto*, str. 158.

¹⁵Dragić, Marko, *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu*, Croatica et Slavica Iadertina, 11 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015. str. 150-154.

u Maloj Aziji. Ne znaju se točne godine njegova rođenja i smrti, ali pretpostavlja se da je rođen 268. godine, a da je preminuo u 75. godini života, tj. 6. prosinca 343. godine. Zato se upravo na taj datum u kršćanskoj tradiciji slavi njegov blagdan.¹⁶

Sveti Nikola u narodu je poznat kao zaštitnik djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih. U ikonografiji se prikazuje kao biskup s tri vrećice sa zlatnicima ili s tri zlatne kugle. To simbolizira njegovo dobročinstvo, a povezano je sa legendom prema kojoj je sveti Nikola ocu koji je prostituirao svoje tri kćeri ubacivao vrećice sa zlatnicima u kuću kako bi djevojke spasio od daljnjeg ponižavanja. Zato se sveti Nikola smatra zaštitnikom djevojaka u nevolji. Također ga se prikazuje sa sidrom ili s lađom u pozadini, kao zaštitnika mornara. Uz to je vezana legenda prema kojoj je sveti Nikola umirio oluju i valove i tako spasio brod od potopa. Sveti Nikola se prikazuje i kao zaštitnik djece, s malim djetetom koje mu ljubi ruku ili s troje dječice u kablu. Prema legendi koja govori o njegovom spašavanju male djece, sveti Nikola otkrio je gostioničara koji je krao, ubijao i posluživao za jelo malu djecu. Nikola je pronašao troje djece u posudi i oživio ih.¹⁷

Njegov blagdan obilježava se različitim narodnim običajima od kojih su najpoznatiji darivanje djece, što se naziva Nikolinje, te takozvani Nikolinjski ophodi, odnosno običaj kada osoba prurušena u svetog Nikolu obilazi domove te poklonima nagrađuje dobru djecu, a osoba prurušena u krampusa tj. đavola davanjem šibe simbolično kažnjava lošu djecu. Nikolinje i Nikolinjski ophodi imaju didaktičku i društvenu funkciju. Običaj Nikolinje možemo povezati s ranije spomenutom legendom o tri kćeri. Prema jednoj verziji završetka te legende, sveti Nikola je zlatnike u njihovu kuću ubacivao kroz dimnjak te su zlatnici pali u čarape koje su se sušile nad ognjištem. Tako je nastala tradicija potajnog stavljanja darova u čarape ili čizmice.¹⁸ Prema nekim folkloristima, ti običaji ipak nemaju vezu sa svetačkim legendama nego su nastali ranije te se ta tradicija kasnije prenijela na lik i datum svetog Nikole.¹⁹

Blagdan svetog Nikole karakteriziraju i velika slavlja i procesije, a poseban je primorski običaj spaljivanje barki. Riječ je o drevnom pretkršćanskom običaju kojeg su Hrvati kristijanizirali i sačuvali u mnogim primorskim i otočnim mjestima. Spaljuje se stara barka, a

¹⁶Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 22, No. 1., Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-7.

¹⁷*Isto*, str. 6-8.

¹⁸*Isto*, str. 8.

¹⁹*Isto*, str. 17.

njenim pepelom posipa paluba nove. Taj simbolični čin apotropejskogje karaktera. Prakticira se u Komiži na Visu, čiji je zaštitnik sveti Nikola, Starom Gradu na Hvaru...²⁰

Postoje brojne usmene lirske pjesme te molitve svetom Nikoli. Pjesme su uglavnom dijaloške, s motivom smirivanja mora. Molitvama se od svetog Nikole traži zaštita za bolesnike, nevoljnike i utamničenike, a brojne su one koje se upućuju svetom Nikoli Putniku kojima ga se moli zaštita na moru i na putu.²¹

Sveti Nikola zaštitnik je mnogih obitelji u Imotskoj krajini:

Svetog Nikolu slave Brečići, Čosići... I još neka druga imocka sela, ko će ih sve znat... On je zaštitnik tih imockih obitelji. Sveti je se Nikola slavia kao prvi dan Božića. Mi smo se tome veselili kao djeca, ko Božiću. Undan išlo se na misu. Nije to pitalo se ko će ić, sve iz kuće išlo na svetu misu, svi su išli. Nije bilo oćeš ić, neg nećeš ić... Svi su išli. Unda bi se mi veselili što ćemo dobit darove. Nije to bilo bogzna šta, nego dobia si jednu jabuku, malo bajama il vako nešto... Mi bili zadovoljni. Nije to bilo tolko puno ko danas. Al otkad ja pamtim za se, sveti Nikola je uvik bia za darove. Bile to jabuke, bajami, bombona tu i tamo. Malo bombona bilo tada. I ko je vidia kolače onda, kakve kolače... Onda nije bilo televizije, radia... Mi smo se kao djeca skupljali na sri sela i to je bilo veselje tako, ko da smo svi braća i sestre. Nije to bilo mržnje, ni zavisti, ma kakvi, ma ništa... Pa bi igrali kolo, ko dica veselili se. Bilo to drukčije vrime nego danas. Danas ide u crkvu i ko oće i ko neće. Onda svi išli na misu. Kad dođeš s mise, mater kuva ručak, unda ručamo, unda opet igramo kolo, skačemo... Skupimo se na sri sela... Ko ono dječje pravo. To je bila takva zajednica, ko da smo svi isti. To je bilo tako lijepo. Toga danas nema.²²

1.3. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije

Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije blagdan je koji se obilježava 8. prosinca. Tadase slavi crkveni nauk prema kojem je Djevica Marija izuzeta od istočnoga grijeha. Također, Marija je živjela život posve bez grijeha te je tako postala dostojnom majkom samoga Boga.

²⁰Isto, str. 20.

²¹Isto, str. 21.

²²Kazivačica časna sestra Klara Brečić.

Od početaka Crkve vjerovalo se u Marijino bezgrješno začće. Dotadašnje učenje o njenoj bezgrešnosti svečano je potvrdio papa Pio IX. poslanicom Ineffabilis Deus, 8. prosinca 1854. godine.²³

U imotskom kraju Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije osobito se štuje u župi sv. Ane:

*Bezgrješno začće se slavi osmi dvanaestog. To ti je devet miseci prije Male gospe, kad se rodila Blažena Djevica Marija. To se posebno slavi u župi svete Ane jer je sveta Ana začela Djevicu Mariju, a sveta Ana ti je zaštitnica Poljičana i Krivodoljana. Tada se ne smi ništa radit, nikakvi fizički poslovi, nego ti se ide na svetu misu.*²⁴

1.4. Sveta Lucija

Sveta Lucija rođena je 284. godine u Sirakuzi na Siciliji, a umrla je mučeničkom smrću 13. prosinca 303. godine.²⁵ Njen život isprepleten je brojnim legendama. Prema predaji, Lucijina majka bolovala je od neizlječive bolesti te je Lucija s majkom hodočastila na grob svetoj Agati u Kataniju, gdje je molila za majčino ozdravljenje. Luciji se ukazala sveta Agata te joj rekla da će joj majka ozdraviti, a da će Lucija podnijeti mučeničku smrt. Kako bi zahvalila za majčino ozdravljenje, Lucija je sve što je imala podijelila siromasima i zavjetovala se na djevičanstvo. To je razljutilo njenog zaručnika te je prijavio vlastima da je kršćanka, a kako se nije htjela odreći svoje vjere, mučili su je i pogubili. Ponekad se navodi da su je prije pogubljenja oslijepili. Prema drugoj legendi, Lucija si je sama izvadila oči te ih je poslala proscu koji je bio očaran njihovom ljepotom. Dirnut tim činom, i on je postao kršćanin.²⁶

Sveta Lucija smatra se zaštitnicom slijepih i slabovidnih osoba, onih oboljelih od bolesti očiju, grlobolje, krvarenja. Zaštitnica je i pisaca, seljaka, sedlara, trgovaca...²⁷ Blagdan

²³Usp. Dragić, Marko, *Sveta Bernardica u hrvatskoj usmenoj lirici*, *Suvremena pitanja*, 14, časopis za prosvjetu i kulturu, Matica hrvatska Mostar; Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Mostar, 2012., str. 85-99.

²⁴Kazivačica Iva Lozo.

²⁵Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 21, No. 1, Split, 2014., str.104.

²⁶O tome više: Dragić, Marko, *Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata*, *Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe*, br. 24, Mostar, 2010., str. 129-153.

²⁷*Isto*.

svete Lucije se u nekim mjestima naziva se još i Lucinje. Na taj dan sije se pšenica za božićnu svijeću.²⁸

Običaj sijanja božićne pšenice u Imotskoj krajini i u mnogim drugim mjestima očuvao se do naših dana:

*Na svetu Lucu sije se Božićna šenica. To se tada sije da bi narešla do Božića. A klike ti šenica nareste, tliko će ti polja roditi u novoj godini. U šenici se ostavi mista za tri sviće. Te tri sviće su ti sveto trojstvo. Unda se na Božić najprije zapali Kalandorska svića na žeri od badnjaka. A badnjaci se lože večer prije. Pa ti se ta vatra odnese do stola i s njon se pale te tri sviće u šenici. I još ti se na svetu Lucu dicit daju slatkiši.*²⁹

1.5. Djetinjci, Materice, Očiči

Ditići, Djetići ili Ditincisu narodni nazivi za treću nedjelju prije Božića. Taj se dan obilježava tako da roditelji, šaleći se, prijete djeci pa ih djeca daruju da ih odobrovolje.

Druga nedjelja prije Božića u narodu se naziva Materice ili Majke nebeske. Tada muškarci i djeca ucjenjuju žene, a majke daruju djecu.

Na Očiče, Oce ili Oce nebeske, koji su nedjelju dana prije Božića, djeca prijete očevima, a očevi ih daruju.³⁰

Ditinci, Materice i Očiči važan su segment adventske tradicijske kulture i u Imotskoj krajini:

Na Ditince su dica davala darove velikima jer su im oni pritili. Ne zaprave, nego se zezali, ka da su ljuti. A unda bi na Materice i Očiče matere i čaće davali darove dicit. Znala su dica svezat mater il čaću. Na Materice mater, a čaću na Očiče. I nebi ih odvezali dok im oni ne dadu šta god. A neko bi i dite zaveza. To na Ditince. Zezalo se tako. A davali se oraji, bajami, suvica od grožđa, kocka šećera... Šta se našlo. A na Materice se još išlo čestitat po kućama. Pozdravljalo se domaćicu i pivalo:

„Hvaljen Isus, gazdarice,

²⁸Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 136.

²⁹Kazivačica Iva Lozo.

³⁰Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 132.

*čestitam ti Materice!
Ja sam doša', znaš,
da mi nešto daš!
Ja sam stig'o priko mora
da mi dadeš koji ora'!
Snašla me je vel'ka muka,
'ajde daj mi i jabuka!
Ja sam doša' priko strane,
da mi dadeš malo 'rane!
Vidio sam i ovaca,
daj ti meni i novaca!
Na polju je zdravo zima,
molim jednu čašu vina!
Ja sam doša' priko polja,
da mi bude bolja volja!''³¹*

1.6. Ljubavne divinacije

Ljubavne divinacije drevni su običaji proricanja ljubavne budućnosti. Divinacija (lat. *divinatio*) je pojam koji označava proricanje, pogađanje, gatanje, vraćanje. Ljubavne divinacije pretkršćanskog su podrijetla, ali prakticirale su se uglavnom u vrijeme kršćanskih blagdana, najviše u vrijeme Sv. Barbare, Svete Lucije, Badnje noći, Svetog Jurjate za blagdan Rođenja Ivana Krstitelja. Vezuju se i za blagdane Svih svetih, Svetog Andrije, Svetog Tome, Silvestrova te Čiste srijede. Iako su ti običaji do danas gotovo iščezli, ljubavne divinacije još se ponegdje prakticiraju. Primjerice, sačuvane su neke divinacije vezane uz blagdan Svete Lucije.³²

Dani od Božića do Svete Lucije u hrvatskoj tradicijskoj kulturi zovu se vidioci i to vrijeme karakterizira nekoliko različitih divinacija. Mjestimice je očuvan običaj ispisivanja imena simpatija na dvanaest papirića, što su činili i mladići i djevojke. Ponekad bi jedan papirić ostajao prazan. Potom bi svaki dan, do Božića, gubili ili bacali u vatru po jedan

³¹Kazivačica Olga Bašić.

³²Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 21, No. 1, Split, 2014., str. 103.

papirić, a poslije Polnoćke bi otvorili zadnji papirić. Vjerovalo se da će se udati tj. oženiti osobom čije ime je na papiriću. Ako bi ostao prazan papirić vjerovalo se da se u nadolazećoj godini ta djevojka neće udati, odnosno da se mladić neće oženiti.³³

Proricanja o budućem mladoženji karakteristična su i za blagdan Svetog Tome. Uoči tog blagdana, djevojke bi postile, a uvečer bi se mazale mašću odojka i pod plodnom voćkom molile svetog Tomu da im se u snu javi mladić koji im je suđen. Također, na Božić ili Silvestrovo, djevojke su bacale u zdenac jabuku ili nešto drugo od božićnog jela, a potom bi gledale u vodu vjerujući da će ugledati budućeg ženika. Ljubavne divinacije na blagdan Svetog Jurja vezane su uglavnom uz neku biljku, primjerice crveni luk, koprivu i tilovinu. Djevojke su prije blagdana sadile luk, a vjerovale su da će se udati na onu stranu na koju se biljka nagne. Također se sadila i kopriva te se gledalo na koju stranu će se presaviti, a tilovina se stavljala pod jastuk i vjerovalo se da će se djevojke udati za onoga koga tu noć sanjaju.³⁴

Divinacija vezana uz cvijet ivančice, koja se prakticirala uoči blagdana Rođenja svetog Ivana Krstitelja, živi još i danas. Djevojke ubiru cvijet i gataju da li ih momak voli ili ne.³⁵ Općepoznata divinacija u Hrvata, vezana za isti blagdanu, je i metoda s bubamarom. Kad bi bubamara nekomesletjela na ruku trebalo je pažljivo pratiti u kojem će smjeru odletjeti jer se vjerovalo da se u tom smjeru nalazi suđeni odabranik ili odabranica.³⁶ Za razliku od ostalih ljubavnih divinacija, metode s cvijetom ivančice i s bubamarom, izvode se i za vrijeme ljetnih mjeseci, a nisu vezane isključivo za kršćanski blagdan.³⁷

U Imotskoj krajini sačuvana tradicionalno je sujevjerje:

Ako bi neudana cura sila na ugao stola, unda bi se reklo da se nikad neće udat. Još se govorilo da ako cura nađe na sebi crni konac da to znači da će se udat za momka plave kose, a ako nađe bili konac da će se udat za momka crne kose. I svi znadu za bubamaru, da kad ti sleti na ruku da tribas gledat di će odletit jer će ti od tu doć muž ili žena.³⁸

³³Isto, str. 104-105.

³⁴Isto, str. 107-110.

³⁵Isto, str. 113

³⁶Isto, str. 116-117.

³⁷Isto, str. 121.

³⁸Kazivačica Iva Lozo.

2. Badnjak

Badnjak je dan uoči velikog kršćanskog blagdana Božića. Naziva se još i Badnjim danom, Badnjicom i Bonjim danom, a u katoličkom kalendaru i danom Adama i Eve. Njegovo ime razvilo se iz starocrkvenoslavenskoga glagola бѣдѣти – "bdjeti" ili od glagola razbadriti se – "razbuditi se, biti budan". Badnjak je folklorno najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Badnjak je također naziv za drvo badnjak, koje se palilo na Badnju večer, a u nekim mjestima i za čovjeka koji ga je unosio.³⁹

Po običajima koji ga karakteriziraju, Badnjak se može podijeliti na: *Badnje jutro i dan* i *Badnju noć*. Badnje jutro počinje dječjim jutarnjim čestitarskim ophodima, a taj običaj ima simpatički, panspermijski i socijalni karakter. Djeca su toga jutra prvi čestitari i navjestitelji Isusovog rođenja. U različitim mjestima postoje različiti nazivi i varijacije tog običaja, primjerice običaj *kvocanja, poležaja i badnjičara*.⁴⁰

Djeca *kvočke* ustajala bi s prvim pijetlovima i kukuriječući obilazila kuće. Ukućani bi pred djecu rasuli zrna kukuruza i pšenice po kojima bi onda djeca prebirala i pjevala, a zatim bi djeca dobila darove od ukućana. To su najčešće bile jabuke, kocka šećera, sušene jabuke ili kruške, a jaje bi bilo najveći poklon.⁴¹

O čestitarskom običaju naziva *poležaj* piše Milovan Gavazzi. Prema njemu, na Božićno jutro u prijateljsku ili rodbinsku kuću dolazi je gost, *poležaj*. U nekim mjestima bilo je poželjno da *poležaj* bude žena, a u nekima muškarac, ovisno o vjerovanju tko će donijeti sreću i plodnost. Ukućani bi ga posipali kukuruzom ili žitom, a gost bi hranio kokoši i želio ukućanima puno živine. Ukućani bi ga na kraju darivali, negdje kobasicom, negdje suhim voćem i novčićima.⁴²

Badnjičari je naziv za dječake koji su u kuću donosili drvo badnjak. Badnjičari bi za to bili darivani. Uz taj običaj možemo povezati i kršćansku predaju da je Herod zapovjedio svojim vojnicima da traže Isusa u onim kućama gdje ne bude badnjaka. Zato su kršćani stavljali badnjake pod svoje strehe i tako štitili kuće.⁴³

³⁹Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina Vol. 6, No. 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229-230.

⁴⁰Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No. 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-400.

⁴¹*Isto*, str. 400.

⁴²*Isto*, str. 401.

⁴³*Isto*, str. 405.

Nakon unošenja u kuće, badnjaci su se palili. U nekim mjestima badnjak domaćica ili domaćin posipali su pšenicom čime se magijski priziva plodna nastupajuća godina. Navedeni obredi s badnjakom apotropejskog su i panspermijskog karaktera.⁴⁴

Nakon unošenja badnjaka po kući se prostirala slama. „Slama se stavljala ispod stola, na stolice i na stol, a stol bi se zajedno sa slamom prekrivao stolnjakom. To je najčešće činila domaćica, a u nekim mjestima domaćin ili djeca. Djeca su se igrala na slami i spavala na njoj, a nakon Polnočke bi svi ukućani lijegali na slamu. To je simboliziralo Kristovo rođenje na slami. Božićnoj slami pridavale su se apotropejske, panspermijske i simpatičke karakteristike. Posipana slama simbolizirala je i urod plodova za nadolazeću godinu. Također, treći dan Božića ili na Sveta tri kralja, slama se iznosila iz kuće i stavljala po granama stabala jer se vjerovalo da će stabla tako biti sačuvana od bolesti i da će urod biti obilat.“⁴⁵

Badnjak se među hrvatskim katolicima obilježava i postom. Večera se sastojala od posnih jela kao što su kuhano povrće, riba, grah.⁴⁶ Iznimno je izražen kult pokojnika kojima se pridaje posebna pozornost u večeri, ali i molitvama, obredima i vjervanjima. Badnja večera objeđuje se u čast mrtvima. Zato se u mnogim mjestima jede grah koji je još od drevnih Rimljana smatran pokojničkim jelom.⁴⁷

Također, pripremalo se obilje hrane za Božić. U različitim krajevima pripremale su se različite vrste jela u čijim nazivima se ogledaju utjecaji različitih kultura. Primjerice, pravile su se keške ili češke, što je smjesa ječmenog žita i pilećeg mesa, veselica, zaoblica ili pečenica, što je naziv za pečeno janje ili divljač, zatim uštipci, bakalar i fritule, kobasice... Pripremala su se i različita božićna peciva i kruhovi koji su se potom posebno ukrašavali motivima križa, ptičica, klasa, janjeta, bačve i sl. Navedenim ukrasima magijski se prizivala plodna nadolazeća godina.⁴⁸

Značajno obilježje Badnjeg dana je i pravljenje božićne svijeće. To su najčešće činili domaćin ili domaćica. Hrvati su u prošlosti najčešće palili po jednu, a ponegdje tri svijeće koje su se stavljale u žito te ukrašavale grančicama bora, bršljana ili masline. Svijeće bi se palile svaki dan tijekom božićnih blagdana, za vrijeme ručka i večere. Po završetku jela

⁴⁴Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 1., Split, 2008., str. 70.

⁴⁵Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina Vol. 6, No. 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 233-237.

⁴⁶*Isto*, str. 246.

⁴⁷*Isto*, str. 252.

⁴⁸Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No. 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 409-411.

pažljivo bi se gasile kruhom prethodno umočenim u vino, a pritom bi se činio znak križa.⁴⁹Božićne svijeće drevni su pretkršćanski motiv. Njima se odaje počast umrlim ukućanima, njihovo svjetlo simbolizira pobjedu svjetla nad tamom, a uz njih se vežu i neka magijska vjerovanja, pa se nedogorene često čuvaju za iduću godinu.⁵⁰

Gobinjanje ili kićenje kuća zelenilom također je važna karakteristika Badnjeg dana, a ima apotropejski i panspermijski karakter. Kitile su se kuće, štale, dvorovi, vrtovi, njive, voćnjaci... Uglavnom se kitilo bršljanom, maslinom i lovorom jer te biljke imaju posebnu kršćansku simboliku. Bršljan simbolizira vjernost i vječnost, maslina mir i Božju providnost, a lovor pobjedu, vječnost i čistoću.⁵¹

Badnjak se također obilježavao koledanjem i veselanjem, odnosno skupnim pjevanjem prigodnih pjesama kojima se izražavalo blagdansko veselje, a taj je običaj u novije vrijeme primio humanitarni karakter.⁵² Na Badnju večer odvijali su se čestitarski ophodi koledara, betlehemašica, kabanara te posjeti prijatelja uz prigodne zdravice.⁵³

Iznimno važan je i kršćanski tradicijski obred škropljenja blagoslovljenom vodom, za koji se vjeruje da odgoni demonske sile. Obred škropljenja drevnog je postanja i poznat je u mnogim religijama, a u kršćanstvu postoji od samih početaka u sakramentu krštenja. Na Badnjak su domaćice škropile čeljad, kuću i okućnicu, a pritom su svi ukućani molili.⁵⁴ Na Badnjak se molilo više nego inače i molitve su bile dulje. Molio se Anđeo Gospodnji, Očenaš, Zdravo Marija, Slava Ocu, Vjerovanje i sl. te mnoge preporuke.⁵⁵

U današnje vrijeme nezaobilazno je kićenje božićnog drvca i pravljenje jaslca kojima se simbolično prikazuje Kristovo rođenje.. Božićno drvece drevni je pretkršćanski motiv, a u kršćanstvu simbolizira Krista koji je stablo života i svjetlo svijeta. Običaj kićenja bora ili jelke Hrvati su počeli prakticirati u drugoj polovici 19. stoljeća, preuzevši ga od srednjoeuropskih

⁴⁹*Isto*, str. 418.

⁵⁰Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, 2010., str. 467.

⁵¹Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 418-419.

⁵²*Isto*, str. 423.

⁵³Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina Vol. 6, No. 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 255-257.

⁵⁴Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 429.

⁵⁵Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina Vol. 6, No. 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 243.

naroda. U počecima se drvce kitilo svijećama, orasima obojenim u srebrnu ili zlatnu boju, lješnjacima, jabukama, smokvama, bombonima...⁵⁶

Iznimno važno obilježje Badnje večeri je svakako i odlazak na Polnočku koji je također bio popraćen zajedničkim molitvama i pjesmama, a u nekim krajevima i pucnjevima iz pušaka. Prema starom običaju, na Badnju noć ne bi se gasila vatra i svjetla su bila upaljena cijelu noć, što je bio simbol kršćanskog gostoprimstva i spremnosti na Isusov dolazak.⁵⁷

U Imotskoj krajini na Badnji dan vršene su pripreve za najradosniji kršćanski blagdan – Božić:

Pripreme za Badnjak tekle bi ti ovako. U sumrak bi se kuća kitila bršljanovin grančicama, najviše vrata i prozori. Kitila bi se zato da se sačuva od čari i uroka. Stopanjica bi pekla kolače, i kruv. Na tisto za kruv mećala bi znak križa. Izvrnula bi čašu i na 5 mista pritisnula. Od ti krugova napravila bi križ. Muški bi u šumi usikli tri drveta, pa bi donili tri debla, koji se zovu badnjaci.

Kad bi došlo vreme od večere starješina bi govorio rozarje. Undan bi se večeralo. Posli večere, još bi se jednon zafalilo Bogu na darovima.

Nakon dva, tri sata, posli večere, starješina bi poša unositi badnjake. Kad bi uša reka bi: „Faljen Isus!“ A ukućani bi rekli: „Vazda Isus i Marija!“ Undan bi on reka: „Dobro vam došao badnji dan i porođenje Isusovo!“ Oni bi mu odgovorili: „I s tobom zajedno“. I tako do tri puta.

Prvi badnjak je mora biti najveći. On bi se ložijo desno, a ona druga dva po redu. Ta tri badnjaka znače sveto trojstvo.

Kad bi se naložili badnjaci izmolila bi se još još koja molitva za mrtve. Posli molitve na red bi dolazila dica. Uzeli bi vriću sa slamom, pa je posipala po podu. Slama znači da je Isus bio u jaslama. Ona ostaje u kući sedan dana, do Mladenaca. Posli toga, kuća se mogla pomesti.

Kasnije bi se navisio ručak za sutra. Dok se on vario, čeljad bi pivala božićne pisme i veselila se. Mogli su doć i susidi, s njima se veseliti.⁵⁸

⁵⁶Isto, str. 249.

⁵⁷Isto, str. 257-258.

⁵⁸Kazivačica Olga Bašić.

3. Božić

Božić je kršćanski blagdan kojim se slavi rođenje Isusa Krista. Očuvao se radostan običaj odlaska na polnoćku nakon koje se vjernici božićaju ili mirobože. Hrvatski katolici si tradicionalno čestitaju Božić riječima „Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo!“ Popularna je stara narodna tradicija darivanja ukućana, prijatelja i siromašnih na Božić, a darovi koji se tom prigodom daju potrebitima nazivaju se božićnicom.⁵⁹

Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće, ukućani se mole prije i poslije objeda, a po završetku jela i molitve, domaćin gasi svijeće čineći pritom znak križa. Osim zajedničke molitve, ukućani taj dan zajedno pjevaju božićne pjesme od kojih su najpoznatije „U sve vrime godišta“, „Radujte se narodi“ i „Kirije eleison“.⁶⁰

Poznat je drevni apotropejski običaj božićnog pucanja iz vatrenog oružja kojem je cilj bilo tjeranje demonskih sila,⁶¹ a očuvan je i običaj da te noći svjetlo gori kroz cijelu noć, što je simbol kršćanskog gostoprimstva.⁶²

Imočani čuvaju tradicionalno čestitanje Božića:

Prije ponoći išlo bi se u crkvu na misu. Posli mise čestitalo bi se onima koje se vidilo. Ujutro, kad bi se ustali, pozdravili bi Gospu i izmolili još koju molitvu. Unda bi čestitali jedno drugom... Jedan bi reka: „Na dobro ti došao Božić i porođenje Božje!“, a drugi bi mu odgovorija: „I s tobom Bog dao, zajedno!“⁶³

3.1. Božićni ručak

Za ručkom obavezno tribaju gorit tri voštane sviće. Prije ručka molilo se za božji blagoslov i za mrtve. Sviće se drže na srid stola, u drvenoj bukari, u mladoj šenici. Tri sviće znače sveto trojstvo. Šenica znači rodnost, da rode polja. Za vrime ručka, did bi uzejo bukaru i nazdravio. Reka bi: „Bože blagoslovi naša polja, vrtle, vinograde, stoku... sve koteće i leteće... a nas poživi Bog u dugu viku... i u malu grijju!“ Mi bi mu unda rekli: „Bog te čuo!“ pa

⁵⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 142.

⁶⁰*Isto.*

⁶¹Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 371.

⁶²Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina Vol. 6, No. 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 259.

⁶³Kazivačica Olga Bašić.

bi pili svi redon. Kad bi završili ručak, svi bi zafalili Bogu. Did bi uzejo komadić, zamočijo bi ga u vino pa bi s njim gasio sviću. I dok bi to radijo napravijo bi znak križa i reka bi: „U ime Oca i Sina i Duha svetoga, Amen“. I onda bi ugasijo sviće. Taj komadić kruha da bi onome kome je za zdravlje bilo najpotribnije.

*Posli ručka svako bi mogla poći kud želi.*⁶⁴

3.2. Poslovice o Božiću

Kada komu slabo rodi vino, kaže se:

-Neće moći na Božić ni sviću utrnuti.

-Tko nema u kući na Božić, pola žita i pola slame, slabo će proći.

-Do Božića Kraljeviću Marko, od Božića jao, moja majko!

-Božić je jesenski svetac. (Što znači da treba štediti!).

-Bolji Božić kužan, nego južan. (Ako je jugo, biti će slaba godina; ako je bura, dobra).

-Božiću se veseli i ptica u gori i riba u vodi.

*-Tko je dužan, i na Božić je tužan.*⁶⁵

4. Stara i Nova godina

Stara godina poznata je još pod nazivom Silvestrovo ili Savistrovo. Taj naziv nastao je u čast svetog Silvestra, biskupa koji je 313. godine krstio rimskoga cara Konstantina I. Velikog, nakon čega je car kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. Sveti Silvestar I. bio je i značajan papa čiji je pontifikat trajao skoro 22 godine. Umro je prirodnom smrću 31. prosinca 335. godine pa se na taj dan obilježava njegov spomendan.⁶⁶

Sveti Silvestar zaštitnik je stoke i stočne hrane i zaštitnik je od gube. Postoji nekoliko legendi o svetom Silvestru, pogotovo o njegovom krštenju cara Konstantina. Neke od legendi naveo je Jakov Voraginski u djelu *Legenda aurea*.

Poseban silvestrovski običaj je koledanje. Koledanje, zvano još ikoledanje, kolendanje ili kolejanje, je „trodijelno čestitarsko pjevanje koje izvodi skupina od pet do sedam mladića ili odraslih ljudi.“ U različitim mjestima koriste se i nazivikolenda, kolendra i koledva. Riječ

⁶⁴Isto.

⁶⁵Kazivač Ljubomir Bašić.

⁶⁶Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 304.

koleda također označava i pjevanjemladića djevojci pod ponistrom, zatim obred, ophod, pjesmu i čestitanje. To je ujedno i naziv za božićni kruh, božićno darivanje, božićna vatru i božićnuslamu koja se na Badnju večer prostirala po sobi. Etnolozi i leksikolozi uglavnom navode da su se koledarske pjesme izvodile oko Božića i Nove godine.⁶⁷

Silvestrovo se obilježavalo i maskiranim ophodima. Dvije osobe bi se prurušile, jedna u Staru, druga u Mladu godinu, i onda bi išle po selu posjećujući mještane i međusobno si želeći uspješnu novu godinu. Zanimljivi su bili i dječji apotropejski ophodi. Djeca bi se skupila, zavezala staro posuđe za žicu i vukle ga kroz selo, bukom tjerajući staru godinu.⁶⁸

Nova godina je također veliki blagdan, u narodu poznat i kao Mlado lito ili Počelo,⁶⁹ a nerijetko se naziva i Malim Božićem ili Mladim Božićem.⁷⁰

Od druge polovice dvadesetog stoljeća, obilježava se doček nove godine.⁷¹ Nova godina označena je u tradicijskom kalendaru, ali je ljudi nisu slavili izvan doma, kao danas, nego su je dočekivali u kući, kao i Božić. Moralno značenje Božića prenosi se i na Staru odnosno Novu godinu i ponavljaju se pojedini božićni rituali i magijske radnje da bi se osigurala plodnost, uspjeh i sreća u narednoj godini. Svatko je nastojao taj dan provesti što ljepše i ugodnije te obilno ručati i popiti jer se vjerovalo da će mu onda takva biti cijela naredna godina.⁷²

Tradicionalna novogodišnja čestitka izgovarala se uz rukovanje i poljupce riječima „Na dobro vam došla Nova godina“.⁷³ Kao i Božić, Nova godina obilježavala se i drevnim apotropejskim običajem pucanja iz vatrenog oružja.⁷⁴

U novije vrijeme nova godina dočekuje se u gradovima, na trgovima, u hotelima, restoranima... U korištenju vatrometa i drugih pirotehničkih sredstava ogleđa se apotropejski

⁶⁷Isto, str. 312-313.

⁶⁸Isto, str. 320.

⁶⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 147.

⁷⁰Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, August Cesarec, Zagreb, 1995., str. 142.

⁷¹Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 320.

⁷²Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, August Cesarec, Zagreb, 1995., str. 142-143.

⁷³Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 147.

⁷⁴Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 371.

obred. Apotropejskog karaktera su i mnoga sujevjerja koja se vežu uz doček, primjerice nošenje crvenog rublja, što više novca u novčaniku, skakanje sa stolica točno u ponoć i sl.⁷⁵

Izgradnja ceste između Krivodola i Poljica prekinula je tradiciju:

*Na Staru godinu popodne se išlo u crkvu na misu zahvalnicu. Za Novu se isto išlo crkvi. Tada se bolje se skuvalo, lipo si se moga najist. I bija je Čelićagaj, između Poljica i Krivodola di je danas državna cesta. Tute bi se kupili momci i cure, išlo se šetat i plesat kolo. U kolu bi plesali i muški i ženske... Za cile božićne blagdane tako... A danas se zbog ceste više ne ide tamo, nego se pleše kolo ispid crkve.*⁷⁶

5. Vodokršće

Vodokršće je blagdan koji predstavlja završetak božićnih blagdana, a slavi se 6. siječnja. Poznatiji je pod nazivima Sveta tri kralja ili Bogojavljenje, a nekada se zvao Tri mudraca od istoka. Običaj je da se na taj dan iz kuće iznosi božićni bor i, kao što ime Vodokršće govori, blagoslivlja se voda i njome domaćin škropi ukućane, kuću i stoku. Blagoslovljena voda čuva se do idućeg Vodokršća. Blagdan karakteriziraju i usmene lirske pjesme, maskirani ophodi zvjezdara i koledara i apotropejski obredi. Hrvati, kao i drugi Slaveni, njegovali su apotropejski običaj kupanja ili umivanja u obližnjim rijekama, za koji su također vjerovali da je najbolji lijek protiv kuge.⁷⁷

Kao i u drugim mjestima i imotska je tradicija blagoslova vode:

*Na Vodokršće se blagoslivala voda. To poneseš sud u kojem ćeš ponit svetu vodu. U crkvi se voda blagoslovi pa zagrabiš malo vode i odneseš sa sobom. Pa bi sa ton vodon iša na polje i poškropijo polje. Na svaki komad malo poškropiš i moliš Boga. Virovanje, Očenaš, Zdravo Marijo, sve ono kako ide po redu, kako se uvik moli....*⁷⁸

⁷⁵Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 321.

⁷⁶Kazivačica Olga Bašić.

⁷⁷Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br. 1, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 99-102.

⁷⁸Kazivač Ljubomir Bašić.

6. Poklade

Hrvatski pojam poklade ima dvostruko značenje. Označava razdoblje između Sveta tri kralja i Čiste srijede, ali je i sinonim za maškare.⁷⁹ Maskirani ophodi odvijali su se u navedenom periodu. Različitim odjevnim rekvizitima ljudi su se nastojali zastrašujuće zamaskirati, nakon čega bi privezivali zvona za sebe te tako hodali proizvodeći buku i galamu, pjevajući i šaleći se. Vjerovali su da će na taj način otjerati demone od domova i štala, a upravo zbog tog vjerovanja maskirane ophode smatramo i apotropejskim običajem.⁸⁰

Vrhunac pokladnih ophoda i običaja je popodne, nedjeljom i utorkom prije Čiste srijede s kojom počinje korizma. To je također razdoblje najbogatijeg folklornog kazališta u Hrvata. Različiti svjetovni i vjerski običaji koji se odvijaju u vrijeme poklada imaju podrijetlo u drevnim pretkršćanskim vremenima. Nastali su pod utjecajem indoeuropskih, slavenskih, germanskih, romanskih običaja i običaja drugih naroda.⁸¹ Također, uvrijeme poklada često su se održavale i svadbene svečanosti.⁸²

Drevnoga je postanja maškaranje i u Imotskoj krajini:

*Poklade su bile prije korizme, u drugom mjesecu, trećem... Trajale digod dulje, digod kraće. Do sedan nedilja. Zamaškarali bi se... Oblačilo u svakakvu staru robu. Stare vešte. Stare kapute. Neki bi se zamotali u lancun, neki bi na se stavili i bekinu. Muški bi znali zamotat glavu u šudar pa se praviti žensko... Ko bi šta tijo. Mećale bi se maske, a muški odali po selu od kuće do kuće pa nosali zvona, repove, rogove. Svi bi se oblačili, ne samo dica, i veliki... Odrasli bi išli i u druga sela, lipo doli, daleko od nas, u sva sela di bi stigli. Digod bi skinili masku pa si ih moga vidit, digod ne bi pa nisi zna ko je... I pekli se uštupci u kući. Malo bi izija uštupke pa u mačkare svi iz sela po drugin selin odali. Odalo se više dana.*⁸³

⁷⁹Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8/1, Zadar, 2013., str. 186.

⁸⁰Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 372.

⁸¹Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8/1, Zadar, 2013., str. 186.

⁸²Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 372.

⁸³Kazivač Ljubomir Bašić.

7. Cvitnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje blagdan je kojim se slavi Isusov pobjedonosni ulazak u Jeruzalem, kada ga je narod dočekaao mašući palminim i maslinovim grančicama dok je on jahao na magarcu. Slavi se u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Običaj je da se na taj dan mladi umivaju izvorskom vodom u koju se noć uoči stavi proljetno cvijeće, najčešće ljubičice, a ponegdje su se u vodu stavljale i grančice bršljana ili drijena, koji se povezivao sa dobrim zdravljem. Vjerovalo se da taj čin umivanja donosi zdravlje i ljepotu lica. Na taj dan se također ide na svetu misu i obavljaju se procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama.⁸⁴

Drevna je imotska tradicija:

*Dan prije Cvitnice ubrale bi se ljubice. Na Cvitnicu bi se prosule u vodu, pa bi se u toj vodi umili da bude lipše lice... Tako bi stari govorili, da će ko se umije u cvitnoj vodi, imat lipše lice. Ako bi se išlo u crkvu nosilo bi se cviče, jelica, one grane od jele, šta ko vijenac izgleda. Na nje bi se nakitilo male cvitiće. Te cvitiće bi se napravilo od krep papira i vezali to na jelinu granu. S tim se išlo na misu, koja bi trajala obično od osam pa do dvanest, velika misa to bila, nedilja cvitna. I nosili bi to na groblje.*⁸⁵

8. Veliki petak

Veliki petak dio je vazmenog ili svetog trodnevlja u koje spadaju i Veliki četvrtak i Velika subota. Obilježava se u petak prije Uskrsa i spomendan je Isusove muke i smrti. To je dan žalovanja na koji se ne slavi euharistijsko slavlje, oltar je bez križa, svijećnjaka i cvijeća, a ne oglašavaju se ni crkvena zvana. Obilježava se pjevanjem Muke Gospodinove, Putem križa i ljubljenjem križa. Veliki petak karakteriziraju post, pokora, osobna molitva i pomaganje nemoćnima i siromašnima.⁸⁶ U nekim hrvatskim krajevima postoji vjerovanje da se vino popijeno na taj dan pretvara u krv.⁸⁷

⁸⁴Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, 2015., str. 157-161.

⁸⁵Kazivačica Olga Bašić.

⁸⁶Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 162.

⁸⁷Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 376.

Imotska je tradicija na Veliki petak:

*Na Veliki petak iša bi križ iz crkve po selin, pokriven crvenon krpon. Pivali su Muku Isusova. Oni koji ga je nosio, bio je u bičvama, i to mu je bila velika čast. Svako selo izašlo bi na cestu, il ako su niže na oni put koji bi ih poveziva. Svi bi ljubili križ. Ko nije moga doć, recimo zbog starosti ili bolesti, s križen bi mu dosli u kuću. Kad bi sve obašli, vratili se u crkvu. Pivali opet Muku Isusovu. Onda bi bila misa. Okolo crkve isto bi iša križ. Posulo se lugon i pepelon. Na ogradni zid oko ciloga šamatorja, ono di su groblja oko crkve, tute bi se mećale grudice napravljene od luga i petrulja. I to bi se zapalilo. To bi gorilo cilu večer. Bilo je puno lipo vidit. Kad bi se izašlo na vr sela, još lipše bi se vidilo kako gori...*⁸⁸

9. Bila subota

Velika ili Bila subota također je dan ozbiljnosti i žalovanja na koji se ne slavi euharistijsko slavlje i oltar je ogoljen. Kao i Veliki petak, obilježavaju je post, pokora, osobna molitva i pomaganje potrebitima. Običaji koji se vežu za taj blagdan su posjećivanje Božjeg groba, umivanje blagoslovljenom vodom te obredi paljenja krijesa i blagoslova vatre. Na Veliku subotu domaćice pripravljaju hranu, boje jaja i čiste kuću, a nekoć su djeca činila ophode i za to bila darivana pisanicama.⁸⁹

Garištu uskrsnih krijesova pripisivala su se apotropejska svojstva. Vjerovalo se da svjetlost i dim krjesova štiti od vještica i demona, da ugarci s zgarišta donose plodnost njivama ako se stave u njih i da će stoka biti zdrava ako se pregoni preko garišta. Vatra je drevni kršćanski simbol koji predstavlja mučeništvo, vjerski žar i pobjedu svjetla nad tamom.⁹⁰

Običaj bojanja jaja na Bilu subotu u imotskom kraju poznata je kao tanganje jaja:

Prije Uskrsa bi farbali uskršnja jaja. Ta farba se zvala tanga pa bi mi rekli tangat jaja. S tizin se i roba farbala. Bilo je svaki boja, i crvene, zelene, kojegod si tijo. Kupijo bi tako farbu pa stavijo u vodu, a kad bi voda uskuvala, ubacijo bi jaja. Ili bi s kapulon bojali.

⁸⁸Kazivačica Dinka Ujević.

⁸⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 169.

⁹⁰Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 376.

Staviš jaja u žensku bičvu, onu najlonsku. Ako si tia moga si metnit i neku travu il cvit u nju da ostane išarano. A u lonac metneš vodu i kapulu i tako bi kuva.

Nosila bi se jaja na blagoslov. Jaja, sol, šuverine... I na Uskrs išlo bi se oko crkve, nosio se baldakin. To ti je fina roba, okolo spustene rese, vezene, četiri osobe nosile to, a poda tizin svećenik nosio u ruci kalež i ostalo. Onda bi se vratijo i nastavijo misu.⁹¹

10. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan. To je spomendan Isusova uskrsnuća, prelaska iz smrti u život, kojim je spašeno i otkupljeno čovječanstvo. Podrijetlo Uskrsa je u židovskom blagdanu Pashe i prvotno se slavio svake nedjelje. Od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje, između 21. ožujka i 25. travnja. Također, nekada se Uskrs slavio tjedan dana, a od 19. st. slavi se samo danposlije Uskrsa, na Uskrsni ponedjeljak.⁹²

Djevojke i domaćice na Uskrs odlaze u crkvu i nose hranu na blagoslov. Najčešće su to jaja, sirnice, sol i mladi sir, koji se nakon toga jedu za ručak. U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje na kojem se blagoslivlja vatra izvan crkve i pali se uskrsna svijeća koja se potom u procesiji unosi u crkvu i kojoj se pjeva svečani hvalospjev. Uskrsna svijeća simbolizira Isusa Krista i njegovu pobjedu nad smrću. Nakon toga se čitaju svetopisamski tekstovi, pjevaju psalmi, sluša Božja riječ i pjeva svečana pjesma *Slava Bogu na visini*. Vazmeno bdijenje završava svečanom euharistijom.⁹³

Starinski je imotski običaj na Uskrs:

Na Uskrs bi se najprvo pojilo jaje. Prvo se umiješ, prikrstiš i onda poideš jaje. S blagosovenom soli bi solili uskrsni blagoslov, uskrsni ručak, a s tizin šibicama užegla bi se vatra. I tucali bi se jajin prije neg bi ih pojili. Kad bi pojio uskršnje jaje, ljupinu nisi smijo bacit, nego bi su tizin sijali rasad. Raščiku, duvan, kukolj... Svugdi bi malo posuli, di god si šta ima.⁹⁴

⁹¹Kazivačica Dinka Ujević.

⁹²Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str.173-174.

⁹³*Isto*, str. 174.

⁹⁴Kazivačica Olga Bašić.

11. Jurjevo

Blagdan svetog Jure naziva se Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevo, Đurđevdan. Jurjevo je, uz Badnjak, folklorno najbogatiji dan u godini. U jurjevskim običajima, obredima i vjerovanjima prepleću se pretkršćanski i kršćanski elementi. Većina svjetovnih običaja ima apotropejski i panspermijski karakter.⁹⁵

Sveti Jure bio je rimski časnik koji je umro mučeničkom smrću u Kapadociji u Maloj Aziji 23. travnja 303. godine, za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana. Pokopan je u Lidu u Palestini, a na njegovom grobu sagrađena je katedrala. Štiju ga mnogi narodi, a Hrvati su mu izgradili brojne crkve, primjerice u Putalju kod Solina i u Podbrežju kod Zenice. Zaštitnik je Visa, Senja, Lovrana; Barcelone, Genove; Engleske, Portugala i mnogih drugih mjesta i država.⁹⁶

Postoje brojne legende o njegovoj mučeničkoj smrti koje se pripovijedaju još od 6. stoljeća, a od 12. stoljeća prenose se priče o njegovim čudesima. Najpoznatija legenda o svetom Juri je ona prema kojoj je kopljem probo zmaja i u tom motivu i danas mnogi umjetnici nalaze inspiraciju za svoja djela. Prva hrvatska lirska pjesmarica iz 1380. godine sadrži i pjesmu Pisan svetoga Jurja, a versificirana legenda o svetom Juri i zmaju dio je i Kačićeva Razgovora ugodnog. Dalmatinci su tu legendu od 7. stoljeća svake godine izvodili na Jurjevo.⁹⁷

Sveti Jure smatra se zaštitnikom pastira, ratara, stoke, zemlje i zelenila. Njegov spomendan značio je svršetak zime i početak proljeća i ljepšeg i boljeg vremena. Zelena boja simbolizira proljeće i nadu, pobjedu života nad smrću. Svećenici u to vrijeme odijevaju zeleno liturgijsko ruho, a postojalisu i brojni apotropejski običajivezani za vjerovanje u moć zelenila. Ljudi su običavali zelenilom kititi kuće i štale jer su vjerovali da će na taj način otjerati demone i vještice, a iz istog razloga su i stoku udarali zelenim grančicama. Također su se umivali vodom u koju bi stavljali zeleno bilje vjerujući da to pridonosi zdravlju i ljepšem tenu.⁹⁸

⁹⁵Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 269.

⁹⁶Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 182.

⁹⁷*Isto*, str. 183.

⁹⁸Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 378-379.

Jurjevo se obilježavalo i paljenjem Jurjevskih krjesova koje su mladi preskakali vjerujući da će tako biti zaštićeni od groznice, a vjerovalo se i da ugljevlje i pepeo štite od demonskih sila. Također, na Jurjevo se rano ustajalo jer se vjerovalo da će onaj tko kasno ustane biti lijen i da će kasniti cijelu godinu.⁹⁹

Blagdan svetog Jure obilježavao se i škropljenjem ukućana, kuća, štala, stoke i dvorišta kako bi se zaštitilo od zlih duhova koji se bude s prirodom.¹⁰⁰ Poznat je i stari običaj križićanja, kada su žene crtale križeve po rukama kako bi se zaštitile od Turaka.¹⁰¹

Do današnjih dana sačuvan je ophod Zeleni Juraj. Zeleni Juraj prekriven zelenilom obilazi selo, a prati ga skupina mladića koji pjevaju i po domovima ostavljaju komadiće zelenila. Vjerovalo se da će taj ophod potaknuti vegetaciju i otjerati zle duhove.¹⁰²

Drevna je krivodolska tradicija štovanja sv. Jure:

*Misa u Krivodolu bila bi samo jednon u godini. Sve druge dane išlo bi se u Poljica u župnu crkvu. To bi bilo prvoga svibnja. Prije je to bila Crkva svete Jele križarice. Slavio bi se Jurjevdan. Tad bi svi iz okolni sela dolazili na misu u Krivodol. Poslije mise svraćali bi na ručak kod prijatelja il rodbine oni koji su bili iz daljega sela, na primjer iz Poljica... Pa bi mi drugi put kod nji kad bi u nji bila Sveta Ana ili kod nekih drugih kad bi bijo njiov svetac. A Crkva svete Ane je glavna u Poljicima, velika crkva je to. Tute se uvik išlo, cile godine. Ima u Poljicima i mala crkva, Gospe od zdravlja, mala kapela... Tako isto u Krivodolu, mala kapela, Jurjeva. A na Svetog Antu išlo bi se tako u Lokvičiće, kad bi bija Sveti Roko u Vinjane, a za Svetog Blaža u Lokvičiće... Neko selo stavilo Stipanjan, neko Ivanjan, neko Mladence, neko treći dan božića, svako misto neki svoj... Na dan svetog Stipana išlo se u Dobrinče na dernek. Za Mladence se išlo u Drum, u Crkvu svetog Ante. Danas je zovu svetog Petra, ne znan zašto su to prominili... Mladost išla i šetala. I tako bi se uvik negdi išlo i družilo.*¹⁰³

⁹⁹Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 284-285.

¹⁰⁰*Isto*, str. 288.

¹⁰¹*Isto*, str. 302-302.

¹⁰²*Isto*, str.303-304.

¹⁰³Kazivačica Dinka Ujević.

12. Sveti Marko

Sveti Marko rođen je oko 10. godine u Cireni, a umro je mučeničkom smrću 25. travnja 68. godine u Aleksandriji. Sveti Petar apostol bio mu je kršteni kum. Marko je zapisivao Petrove propovijedi i tako je nastalo Markovo evanđelje, prvo od svih kanonskih evanđelja. Sveti Marko propovijedao je vjeru u Isusa i obraćao ljude.¹⁰⁴

Marko se u Novom zavjetu spominje osam puta, a spominje se i njegova majka Marija u čijem se domu okupljala prva kršćanska zajednica u Jeruzalemu. Prema nekim izvorima Isusova posljednja večera zbila se u kući Markove majke Marije.¹⁰⁵

Svetog Marka štiju Rimokatolička crkva, Pravoslavna crkva, Koptska crkva, istočne katoličke crkve i Luteranska crkva. Višestruki je zaštitnik. Zaštitnik je odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pletača košara, notara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, lavova, Venecije, Egipta, protiv nevremena, munje, tuče, nepripravne smrti...¹⁰⁶

Na blagdan svetog Marka blagoslivljaju se polja, a nekad se blagoslov polja vršio u procesijama. Blagoslov polja ima pučki panspermijski i apotropejski karakter. Na blagoslov se nosilo i povrće koje se potom davalo stoci da pojede. U Imotskoj krajini i nekim drugim mjestima blagoslivljalo se i cvijeće i trava. Trava se potom davala stoci jer se vjerovalo da će tako biti zaštićena od bolesti, uroka i ugriza zmija.¹⁰⁷

Na blagdan svetog Marka također se pomaže siromašnima, održavaju se pučka veselja, a u Dolu na Hvaru se pale krjesovi.¹⁰⁸

Štovanje sv. Marka u Imotskoj krajini ogleda se u procesijama, blagoslovu polja, nošenju uskrzne svijeće, vatre i križa:

Na svetog Marka blagoslivala se polja u nas. Ovde u Imockom procesija išla, kroz park naš, u crkvu. Onda četiri evanđelja se čitala. A svita more, baš je bilo svita. Unda se blagoslivalo polje. Nosila se uskrсна svijeća, nosila se vatra, i križ što je svećenik blagosliva na svakom evanđelju. Križom, pa sa svijećom, na sva četiri mjesta... To je bilo i nedavno. To je

¹⁰⁴Dragić, Marko, *Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XIV, No. 2, Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2016., str. 261-262.

¹⁰⁵*Isto*, str. 263.

¹⁰⁶*Isto*, str. 264-265.

¹⁰⁷*Isto*, str. 280.

¹⁰⁸*Isto*, str. 281.

*još ostalo. Bude procesija, pa se ide u crkvu. Prije se i cviće blagoslivalo. To sve bude na svetog Marka.*¹⁰⁹

*Sveti Marko ti se slavia u Podbablju, di je crkva koja je njemu posvećena, u Podbablju Gornjem. On ti je zaštitnik toga mista. To bi ti se slavilo dvaest petog u četvrti misec. Taj dan se nije smilo radit u polju. I išlo bi se hodočastit svetom Marku. Ujutro bi bila procesija. Išlo se kroz misto i po crkvenom dvorištu, a muški bi nosili kip svetog Marka. I tada bi bia blagoslov polja. Svećenik bi govorio: „Od kuge, gladi, rata, munje, grada i zla vremena, oslobodi nas Gospodine“. A sveti Marko ti je zaštitnik polja i vinograda. Iza toga bi bila sveta misa. To se slično i danas slavi, samo šta se manje oda kad je procesija, a blagoslov polja bude za vrime mise. A slavi se sveti Marko i u Drumu. Tamo je kapela koja mu je posvećena.*¹¹⁰

13. Sveta Ana

Sveta Ana je kršćanska svetica čiji se spomendan obilježava i slavi 26. srpnja. U pučkoj pobožnosti, ona je simbol majčinstva te joj se osobito mole žene prije porođaja i nerotkinje, ali i majke i udovice, radnice i kućanice. Prema predaji, sveta Ana molila je Boga za plodnost i On joj je poslao anđela koji joj je navijestio da će dobiti dijete. U velikoj starosti rodila je kćerku, Blaženu Djevicu Mariju. Postoji vjerovanje da je sveta Ana na smrtnom času bila obradovana Marijinom i Isusovom prisutnošću. Zato joj se mnogi vjernici mole za milost dobre smrti. Preporučuju joj se i mladenci za sretan brak. U nekim europskim krajevima, zlatari, krojači, rezbari, mlinari i tkalci, svetu Anu smatraju svojom zaštitnicom.¹¹¹

Njoj u čast, podignuta je Crkva svete Ane u Vatikanu, 1505. godine. U istom stoljeću, car Justinijan I. podigao je crkvu u Carigradu i otada se svetu Anu na Istoku slavi kao Majku Marijinu. U kasnom srednjem vijeku, papa Siksto IV. u rimski kalendar uvrstio je njen spomendan, a papa Grgur XIII. 1584. proglasio je blagdan Svete Ane.¹¹²

¹⁰⁹Kazivačica časna sestra Klara Brečić.

¹¹⁰Kazivačica Iva Lozo.

¹¹¹O *svetoj Ani*<http://www.zupa-svana.com/o-zupi/o-svetoj-ani> (Pristupljeno 12. 8. 2013.)

¹¹²*Isto.*

U kršćanskoj umjetnosti, sveta Ana se često prikazuje sa svojom kćeri Marijom, koja joj je u naručju ili kraj nogu. Umjetnici je uglavnom zamišljaju kao stariju ženu u crvenoj haljini, ogrnutu zelenim plaštem, s pokrivalom na glavi te s knjigom u ruci.¹¹³

Štovanje sv. Ane u imotskoj župi Svete Ane karakteriziraju vjerski i svjetovni običaji:

Ona ti je bila najveći svetac u našoj župi. Svi bi ujutro išli u crkvu. Na ulazu ko u svaku crkvu prikrstilo bi se, umočilo prste u svetu vodu, pa išlo oko kipa, molilo Boga. Neki bi i na kolinin obilazili oko svete Ane. Molili je za zdravlje. Davali lemuzinu... ko je klike ima. A kip sv. Ane je bio velik, od metar i po okoprilike. Na glavi joj velika lipa kruna, prid sebon ima malu gospu, a gospa sklopila ruke, moli Boga. Mala bila gospa, sveta Ana veća... Sveta Ana je gospina majka. Tako bilo taj dan, inače je stala kod oltara, iza, di pop drži misu. Misa bi bila rana ujutru od šest do devet ili deset, pa velika od deset do dvanaest ipo. Posli bi se ostalo na derneku. Družilo bi se, gostilo i častilo. Bilo je ića i pića. Pečenog mesa... Peklo bi se puno janjaca. Svako bi naša koji dinar za to. Reklo bi se nije Sveta Ana svaki dan. I prodavalo se svašta. Bilo bi i puno igračaka za dicu. Njima bi to kumovi kupovali. Pravi dernek... Zagvoždani bi donili leda, komada leda iz Bijakove. U Bijakovi imadu pećine, spilje, pa bi tu našli led i usrid lita, jer Sveta Ana ti je 26. 07. Oni bi taj led sikli sikiron, i stavljali u vodu da se razladi piće. I prodavali... Svašta se prodavalo, ona srca, od brašna, šta moreš pojist, i prstenje, za oko vrata rese, isto od brasna, nanizane, i bebe od brasna, konjići... Malešno sve bilo, možda desetak centi dugo, kako šta... I naruknice od plastike, rećine i druge đinđe se prodavale... Momci bi znali gangu zapivati. Zamirale bi se i cure. Pa bi momci i cure šetali i pričali. Momci bi se znali zaigrat neke igre, di se za nagradu dobiva umitni cvit. Pa bi ga mogli poklonit curi. Dicu bi bio najdraži ringišpil.

Oni koji ne bi doša na svetu Anu mislilo se da mu se nešto dogodilo... Da nije ne daj Bože umro.¹¹⁴

14. Duhovi

Duhovi ili Pedesetnica blagdan je koji se obilježava pedeset dana nakon Uskrsa i kojim se slavi silazak Duha Svetoga na prvu Crkvu u Jeruzalemu i nad apostole. Taj blagdan smatra se rodendanom Crkve jer je upravo Duh Sveti čini Božjom crkvom.¹¹⁵

¹¹³Isto.

¹¹⁴Kazivačiva Olga Bašić.

Duh Sveti sišao je nad 120 vjernika, među kojima su bili apostoli i Isusova majka Marija. Apostoli su tada progovorili stranim jezicima koje nisu poznavali te su ih razumjeli pobožni Židovi iz cijeloga svijeta koji su bili okupljeni u Jeruzalemu. Također, Duh Sveti ulio je nadnaravnu hrabrost apostolima koji su do tada bili strašljivi. Počeli su navješćivati da je Isus obećani Mesija i da je uskrsnuo od mrtvih.¹¹⁶

*O Duhovima ne znam da ima posebno to. Bude misa. Bude koji put krizma. Ove godine krizma već bila završila. Ništa posebno to. Bude misa. Devetnica isto. Devetnica prije Duhova se moli u crkvi. Jedino to znam. Drugo ništa posebno ne znam da ima.*¹¹⁷

15. Tijelovo

Tijelovo je katolički blagdan koji se uvijek slavi deveti četvrtak poslije Uskrsa. To je spomen na ustanovljenje Euharistije na Veliki četvrtak, sjećanje na posljednju večeru koju je Isus održao sa svojim učenicima. Taj blagdan pojavio se početkom trinaestog stoljeća. Tada je redovnica sveta Julijana imala viđenje punog mjeseca na kojem je opazila mrlju. Puni mjesec protumačila je kao Crkvu, a mrlju kao nedostatak blagdana koji bi slavio Euharistiju. Tako je uvedeno Tijelovo kao Blagdan Euharistije, tijela i krvi Kristove. Katolici vjeruju da za vrijeme mise Isus prinosi žrtvu te da su uhostiji i misnom vinu tijelo i krv Kristova. Osim misnim slavljem, Tijelovo se obilježava i procesijama.¹¹⁸

Kao i u drugim mjestima komunističke vlasti zabranile su procesije. Uspostavom neovisne Republike Hrvatske procesije su revitalizirane:

Za Tijelovo ide procesija priko cijeloga grada. Stavimo stolice di će svećenik stat, priko cijeloga grada, i svijeta bude more, baš bude more svijeta. Idu na jednu stranu, vrate se na drugu stranu. Priko cijeloga grada baš procesija ide. To se isplati vidjet, baš nešto lijepo.

¹¹⁵Duhovi ili Pedesetnica – spomen na silazak Duha Svetoga nad apostole, <https://narod.hr/kultura/duhovi-ili-pedesetnica-spomen-na-silazak-duha-svetoga-na-apostole> (Pristupljeno 22. 5. 2017.)

¹¹⁶Isto.

¹¹⁷Kazivačica časna sestra Klara Brečić.

¹¹⁸Clemens Finzer / Snježana Kobešćak, *Što se zapravo slavi na Tijelovo?* <http://www.dw.com/hr/%C5%A1to-se-zapravo-slavi-na-tijelovo/a-5638204> (Pristupljeno 12.5.2017.)

*To nije bilo za vrime Jugoslavije. Zapravo prije je bilo, al oni su to ukinili, sad je to opet počelo bit sve.*¹¹⁹

U mnogim zemljama u svijetu Tjelovo je državni blagdan:

*Tjelovo se slavilo u crkvi i to je i državni praznik. Tada bi se pravile košarice s cvičem koje su se unda nosile na misu. Prije mise išla bi procesija. Svećenik bi nosia tijelo Kristovo, a iza njega bi išla dica. Pa bi se stavalo na krajeve oko crkve i unda bi dica posipala laticama cvića tijelo Kristovo.*¹²⁰

16. Sveti Ivan Krstitelj

Sveti Ivan Krstitelj bio je propovjednik, pustinjač i mučenik, prethodnik Isusov. Većinu informacija o njemu saznajemo iz evanđelja. Prema Novom Zavjetu, njegovi roditelji, Zaharija i Elizabeta dugo nisu mogli imati djece te su se mnogo veselili kada su dobili sina. Odlučili su ga nazvati Ivan što znači „Gospodin je milostiv“. Kad je odrastao, Ivan je otišao od kuće i živio u pustinji blizu rijeke Jordan. Propovijedao je Božju riječ, obraćao i krstio sunarodnjake. Krstio je i samog Isusa. Za vrijeme krštenja, nad Isusa se u obliku goluba spustio Duh Sveti, a Bog je progovorio: „Ti si Sin moj ljubljani. U tebi mi sva milina.“¹²¹

Herod Antipa zatvorio je Ivana u tamnicu i dao ga pogubiti odrublivanjem glave jer je to od njega zatražila kći njegove žene Herodijade. Smatra se da je ubijen u tvrđavi Makeront, s istočne strane Mrtvog mora.¹²²

Ivan Krstitelj jako je poštovan kršćanski svetac. Njegov blagdan u srednjem vijeku nazivan je i „ljetni Božić“. Ivanovo rođenje slavi se 24. lipnja, a 29. kolovoza obilježava se njegovo mučeništvo, blagdan nekad nazivan Glavosjek Ivana Krstitelja. Smatra se zaštitnikom pjevača, glazbenika, krojača, kožara, krznara, vunara, remenara, gostioničara, nožara, brusaca, zatvorenika, osuđenih na smrt, uzgajivača ptica, oboljelih od epilepsije, krštenika. Zaštitnik je Malte, Jordana i mnogih gradova, između ostaloga i Županje.¹²³

¹¹⁹Kazivačica časna sestra Karla Brečić.

¹²⁰Kazivačica Iva Lozo.

¹²¹*Tko je bio Ivan Krstitelj?* <http://www.katehetski-nadbiskupija-split.net/katolicki-vjeronauk/tko-je-bio-ivan-krstitelj/> (Pristupljeno 13. 5. 2017.)

¹²²*Isto.*

¹²³*Isto.*

Blagdan rođenja Ivana Krstitelja naziva se još i Ivandan ili Ivanje. Taj blagdan obilježava se pretkršćanskim kulturnim običajem paljenja krjesova ili svitnjaka. Navedeni običaj bio je prisutan kod Rusa, Poljaka, Čeha, Slovaka i nekih drugih naroda, a smatra se da je to ostatak Sunčeva kulta. U nekim hrvatskim mjestima, uz običaj paljenja krjesova vezuje se i običaj da se djevojke kite vijencima koje su isplele od paprati i drugog cvijeća. Oko krjesova se uvijek veselilo, igralo kolo i pucalo iz pištolja jer se vjerovalo da se na taj način tjeraju demoni. Također, sveti Ivan smatra se zaštitnikom vrela voda te se zato prije izlaska sunca umivalo na izvorskoj vodi.¹²⁴

Drevnoga je postanja hrvatski običaj paljenja krjesova noć uoči blagdana Ivana Krstitelja:

*Na svetog Ivana po noći se prvi put pojavljuju krijesnice. To bi posebno veselilo malu ducu pa bi tu noć tili što duže ostat budni pa bi u dvorištu i na balkonu čekali krijesnice. I tako par večeri iza toga. Avečer prije se palia svitnjak, na vrhu, na visoko, di je brežuljak u selu. Tako svako selo svoj svitnjak palilo pa se posli pričalo čiji je veći. Najviše se drača ložila. Oko toga bi se skupljala dica i priskakala.*¹²⁵

17. Sveti Ilija

Blagdan svetog Ilije obilježava se 20. srpnja. Sveti Ilija rođen je u Tišbi, mjestu na istočnoj obali Jordana. Njegovo ime na hebrejskom znači *Moj Bog je Jahve*. U njegovo vrijeme narod je počeo okretati leđa Bogu i klanjati se drugim lažnim bogovima, čemu se Ilija suprostavljao i obraćao mnoge sunarodnjake.¹²⁶

Jednom prilikom odlučio se suprotstaviti kraljevim svećenicima tako što su i oni i Ilija zaklali junca, položili ga na žrtvenik te tražili svoga boga da zapali oganj. Svećenici su uzalud dozivali svoga boga, a na Ilijin zaziv Jahve je spustio oganj s neba, progutao žrtvu i ubio lažne proroke. Tada je narod postao svjestan moći pravoga Boga.¹²⁷

¹²⁴Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 383.

¹²⁵Kazivačica Iva Lozo.

¹²⁶Mr. Snježana Majdandžić-Gladić, *Sveti Ilija prorok*, <https://www.vjerajdela.com/sveti-iliya-prorok/> (Pristupljeno 13. 5. 2017.)

¹²⁷*Isto*.

Sveto pismo navodi da Ilija nije umro nego je uznesen na nebo. Dok je razgovarao sa prorokom Elizejem, među njih su se spustila ognjena kola s ognjenim konjima, a potom je Ilija u njima uzdignut na nebo i nestao.¹²⁸

Sveti Ilija smatra se zaštitnikom Bosne i Hercegovine i Đakovačko-osječke nadbiskupije. Također je zaštitnik od oluje, groma i vatre. Osim katolika, štiju ga i drugi kršćani, Židovi i muslimani. Posebno ga štiju karmelićani jer je sveti Ilija puno vremena provodio u samoći i molitvi na brdu Karmelu. U 12. stoljeću tu je osnovana karmelićanska redovnička zajednica koja se nadahnjuje Ilijinim životom.¹²⁹

Hrvatski katolički puk svetoga Iliju tradicionalno naziva Ilijom gromovnikom:

*U selu bi se uvijek reklo: „sveti Ilija gromovnik“, tako bi ga zvali. On ti je zaštitnik aviona i putnika. Kada je veliko nevrime i jako grmi, govorilo se da to sveti Ilija po oblacima valja bačve. I svakog bilo straj da ga ne udari grom. Zato se sveti Ilija pošтова. A posebno se sveti Ilija slavi u Studencima jer je njihov zaštitnik. Bude procesija. Nosi se kip svetog Ilije i ide se po selu. Pa iza toga bude sveta misa. I posli se narod veseli, bude fešta. Baš svečano bude u Studencima.*¹³⁰

18. Velika Gospa

Blagdan Velike Gospe slavi se 15. kolovoza. Na taj dan obilježava se uznesenje Blažene Djevice Marije na nebo. Prema crkvenom nauku, Marija je imala milost na poseban način prijeći sa ovozemaljskog života u vječni život, uznesena je dušom i tijelom na nebo. Tu je crkvenu dogmu proglasio papa Pio XII., 1.11.1950. godine.¹³¹

Na blagdan Velike gospe mnogi vjernici hodočaste u marijanska svetišta. Taj blagdan obilježava se u mnogim državama Europe i Južne Amerike. Dugovječna je hrvatska tradicija štovanja Blažene Djevice Marije. Često se naziva „kraljicom Hrvata“, a ponekad i „fidelissima advocata Croatiae“, što znači *najvjernija odvjetnica Hrvata*. Mnogo je

¹²⁸Isto.

¹²⁹Isto.

¹³⁰Kazivačica Iva Lozo.

¹³¹D. D. N. *Slavi se Velika Gospa, Znete li zašto je ovaj blagdan važan za Hrvatsku?*, <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slavi-se-velika-gospa-znete-li-zasto-je-ovaj-blagdan-vazan-za-hrvatsku---396442.html> (Pristupljeno 13.5.2017.)

marijanskih svetišta u Hrvatskoj, a najpoznatija su u Mariji Bistrici, Sinju, Aljmašu, Trsatu i Voćunu.¹³²

Nekad je postojao i poseban blagoslov za blagdan Velike Gospe, blagoslov trava i cvijeća. Ponegdje u Europi taj se blagoslov još uvijek prakticira. Njegovo je značenje višestruko. Prema predaji, apostoli su u Marijinu grobu umjesto tijela pronašli cvijeće. Također, povezan je sa tradicijom hodočašćenja u marijanska svetišta kada vjernici spavaju u prirodi. Blagoslovom trava zaziva se i Božja zaštita nad stokom, a blagoslovom cvijeća nad ljudima. Taj blagoslov podsjetnik je i na ljudsku prolaznost jer kao što će se trava osušiti, tako ćemo i mi umrijeti. Blagoslov također simbolizira i nadu u vječni život. Zato je nekad postojao i običaj da se blagoslovljena trava nosi na grobove bližnjih.¹³³

Na vrelu Opačac u Prološcu tradicionalno se slavi blagdan Velike Gospe:

*Velika Gospa je uvijek bila veliki blagdan u Imockom i okolo. Ona ti se slavi u Prološcu, di je izvor Opačac. Bude velika svečana misa u Zelenoj katedrali uz Vrljiku. Puno ljudi hodočasti na svetu misu. A budu mise od ranog jutra, svaki sat skoro. I ispovida se taj dan. A prije glavne mise ti mlade cure, koje se obuku u narodnu imocku nošnju, nose Gospinu sliku i tako odaju okolo. A Gospina slika se ukrasi sa cvićem. Kad sve to završi, bude dernek. Bude to najveći dernek u Imockom.*¹³⁴

Hrvatski katolički puk od starina se zavjetuje do svetišta ići pješke:

*Velika je Gospa u Prološcu velika fešta. Bude svit, pođe se u četiri sata pješke, ide svit tamo, baš bude stvarno velika svečanost. Bude misa tamo. Velika svečanost tamo, bude po cili dan. Svit oda, vraća se, ide Gospi tamo.*¹³⁵

19. Sveti Rok

Sveti Rok rođen je 1295. godine u Montepellieru u južnoj Francuskoj. Rodio se s mrljom u obliku križa na tijelu i smatralo se da je predodređen za redovnički život. U

¹³²Isto.

¹³³Mr. Snježana Majdandžić-Gladić, *Nekadašnji blagoslovi cvijeća i trave na Veliku Gospu*, <http://www.vjeraidjela.com/nekadasnji-blagoslovi-cvijeca-i-trave-na-veliku-gospu/> (Pristupljeno 13.5.2017.)

¹³⁴Kazivačica Iva Lozo.

¹³⁵Kazivačica časna sestra Klara Brečić.

dvadesetoj godini ostao je bez roditelja, razdijelio svoj novac siromasima i stupio u Treći red svetog Franje. Kao siromašni hodočasnik pomagao je oboljelima od kuge i pritom se dogodilo nekoliko čudesnih ozdravljenja. Umro je u tamnici, od kuge, 16. kolovoza 1327. godine.¹³⁶

Smatra se zaštitnikom od kuge, gube, rana, kolere; invalida, kirurga; od bolesti životinja, posebice pasa. Zaštitnik je Murtera, Sutivana na Braču, Drniša, Kaštel Sućurca, Bibinja... Po svetom Roku nazvan je vrh te tunel na autocesti Zagreb-Split. Poznati su i krematonimi nazvani po svetom Roku, primjerice *Punionica Sveti Rok*, *Poliklinika Sveti Rok*, *Vila Sveti Rok*, *Planinarsko društvo Sveti Rok*...¹³⁷

Blagdan svetog Roka u narodu se naziva još i Rokovo i Rokovdan.¹³⁸ Na taj dan u mnogim mjestima održavaju se mise, procesije i slavlja u čast svetog Roka. Poznate su i legende o svetom Roku i kugi, kao i mnoge molitve upućene tom svecu.¹³⁹

Sveti Rok zaštitnik je župe u Vinjanima:

*Sveti Rok, to ti je u Vinjanima. Kad je bia sveti Rok, išlo se u Vinjane u crkvu jer je on zaštitnik njiove župe. Ima njegova crkva. Prije mise bila bi procesija oko crkve. Muški bi nosili kip svetog Roka. A iza mise, navečer, bude velika fešta u Vinjanima. Skupi se svita iz drugih sela i tako se svi vesele.*¹⁴⁰

20. Mala Gospa

Mala Gospa blagdan je koji se obilježava 8. rujna, a njime se slavi rođenje Blažene Djevice Marije. Počeci tog blagdana sežu u 5. stoljeće, u Jeruzalem. Tada je sagrađena crkva u čast svetoj Ani, Marijinoj majci, na mjestu gdje je nekad bila Marijina rodna kuća. Tako se najprije na kršćanskom Istoku razvio blagdan u čast Male Gospe, a u 7. stoljeću proširio se na Zapad.¹⁴¹

Iako je za crkveni kalendar karakteristično da se spomendani svetaca obilježavaju na datum smrti sveca, Malom Gospom slavi se rođenje Marije. Iznimka su također i blagdan

¹³⁶Dragić, Marko, *Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XI, No. 2, Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2013., str. 167.

¹³⁷*Isto*, str. 168-174.

¹³⁸*Isto*, str. 166.

¹³⁹*Isto*, str. 181.

¹⁴⁰Kazivačica Iva Lozo.

¹⁴¹*Mala Gospa – rođenje Blažene Djevice Marije*, <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/mala-gospa-rodenje-blažene-djevice-marije/> (Pristupljeno 14.5.2017.)

Ivana Krstitelja te Božić. Mala Gospa je manji, nezapovjedni blagdan. Ipak, na taj dan mnogi vjernici hodočaste u marijanska svetišta i idu na svetu misu.¹⁴²

Imočani tradicionalno na Malu Gospu hodočaste u Vepric kod Makarske:

*Na malu Gospu ti se slavi rođenje Gospe. Kod starijih ljudi u Imockoj krajini uvik je bila velika čast ić hodočastit u Vepric kraj Makarske. A put je bia puno težak. Išlo se priko Biokova, a nekad bi se kružilo priko Šestanovca i Zadvarja.*¹⁴³

Imočani pripovijedaju da se Gospa ukazala u Veićima u jednoj štalici kojoj narod hodočasti na Malu Gospu i svjedoči o čudesnim izlječenjima:

*Mala Gospa se slavi doli u Veića. To selo jedno. Kažu da je se doli Gospa ukazala. Doli ide svit na misu i doli bude dosta svita. Ima jedna štalica, da je se tu Gospa ukazala. Sad moja je duša vanka toga. Al svit stvarno dolazi, ima pustih zahvala, da je i ozdravljenja, žena koje ne mogu zanit dicu... To svašta, sve se to događa tu.*¹⁴⁴

21. Sveti Mihovil

Blagdan svetog Mihovila obilježava se 29. rujna. Ime Mihovil, hebrejski „Mikael“, znači „Tko je kao Bog“. Sveti Mihovil je arhanđeo, vođa i pobjednik u borbi protiv pobunjenih anđela. Prema liturgijskim tekstovima također je voditelj blaženih duša u raj. U ikonografiji se prikazuje kao vagatelj duša na posljednjem sudu.¹⁴⁵

Sveti Mihovil štuje se na Istoku od IV. stoljeća, a na Zapadu od V. stoljeća. Ukazao se papi Grguru Velikom za vrijeme epidemije kuge i od tada njegov kult još više raste. Od IX. stoljeća sveti Mihovil prikazuje se kao krilati anđeo, odjeven u tuniku, s plamenim mačem ili s kopljem u ruci. Kasnije se prikazuje u vojničkoj opremi, sa okloпом, kacigom, štitom i kopljem.¹⁴⁶

¹⁴²Isto.

¹⁴³Kazivačica Iva Lozo.

¹⁴⁴Kazivačica časna sestra Klara Brečić.

¹⁴⁵Ivo Kronja, *Zaštitnik biskupije sveti Mihovil, arhanđeo*, <http://www.sibenska-biskupija.hr/index.php/biskupija/sveti-mihovil> (Pristupljeno 25. 5. 2017.)

¹⁴⁶Isto.

Na ulazu u mnoge gradove postavljen je lik ili kapela svetog Mihovila radi obrane od zlih sila. Radi toga se također sveti Mihovil često postavlja i na vrh zvonika. S obzirom na to da je poznat i kao voditelj duša u raj te vagatelj duša na posljednjem sudu, mnoge crkve na grobljima posvećene su svetom Mihovilu.¹⁴⁷

Crkva štuje svetog Mihovila od najstarijih vremena i promatra ga kao svog moćnog zaštitnika. Jednako ga štuju i Istočna i Zapadna Crkva. Razni staleži štuju svetog Mihovila kao svoga zaštitnika, u Italiji se smatra zaštitnikom javne sigurnosti, proglašen je i zaštitnikom radiologa, a Njemačka ga štuje kao svoga zaštitnika. Sveti Mihovil također je zaštitnik Šibenika te se njegov lik nalazi na gradskom grbu i pečatu.¹⁴⁸

U Krivodolu kod Imotskoga nalazi se crkvice posvećena sv. Mihovilu:

*Sveti Mihovil se ne slavi posebno u ciloj župi svete Ane, nego posebno u Krivodolu. Jer je tu stara kapelica posvećena svetom Mihovilu. Prije bi se skupilo puno svita iz župe. Al danas je toga manje... A slavi se Mihovil i u Prološcu. Tamo isto ima crkva svetog Mihovila. Bude procesija kroz selo pa sveta misa.*¹⁴⁹

22. Mrtvi dan

Dušni dan, u narodu poznat kao Mrtvi dan, Mrtvo spomenuće ili Dan mrtvih, spomendan je kada se Crkva sjeća svih vjernih pokojnika. Slavi se 2. studenoga ili 3. studenoga, ako je 2. studenoga nedjelja. Svećenici tog dana prikazuju tri mise: jednu za vjerne mrtve, drugu na papinu nakanu i treću na nakanu dotičnog svećenika.¹⁵⁰

Na taj dan prisjeća se dragih pokojnika i moli se za njihove duše, odlazi se na groblja, grobovi se kite cvijećem i pale se svijeće. Svijeće imaju važnu ulogu u kršćanskoj tradiciji, a njihova uporaba i simbolika je višestruka. Na Dušni dan na groblju i u kući pale se svijeće za duše preminulih, a nekoć su svijeće u kućama gorjele cijelu noć. Svjećice koje se pale taj dan nose simboličan naziv – dušice. To svjedoči o iznimno važnom kultu duše koji se štuje u

¹⁴⁷Isto.

¹⁴⁸Isto.

¹⁴⁹Kazivačica Iva Lozo.

¹⁵⁰Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 68, br. 3, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418.

kršćanskoj tradiciji. Karakteristika navedenog kulta su i molitve za duše pokojnika koje se posebno mole na Dušni dan, ali i drugim danima u godini.¹⁵¹

Dušni dan karakteriziraju i plaćanje misa za pokojnike, obred oprosta, pomaganje sirotinji i zvonjava crkvenih zvona, kojima se poziva vjernike na molitvu i za koje se vjeruje da imaju magijsku moć tjeranja demonskih sila. U novije vrijeme obilasci groblja prakticiraju se na blagdan Svih svetih umjesto na Dušni dan, a to je vjerojatno zato što je blagdan Svih svetih neradni dan.¹⁵²

U imotskoj tradiciji naziv za Dušni dan je Mrtvi dan:

Na Mrtvi dan mislimo na sve svoje drage pokojnike, na rodbinu, prijatelje, sve one koji više nema na ovom svitu. Molimo se za nji, za njihove duše. Idemo na misu koja je njima posvećena i posjećujemo in grobove. Tako pokazujemo da ih nismo zaboravili.

Prije Mrtvog dana bi se nosilo cvijeće na groblje. Ili ako neko nije stiga prije, odnija bi cvijeće na Mrtvi dan. To bi bilo prije podne ili u toku dana. I užigaju se sviće na grobovima. Neko voštane sviće, neko feralice koje bi pripremio kod kuće. Sviće su se pravile tako da se u čašu ulije po vode, po ulja, pa se undan stavi lumin na plovak od pluta. Ozgar malo lima da ne potone. I to bi tako plivalo i gorilo dok ima ulja. To su sviće uljanice, dušice. One bi se užigale za mrtve, na Mrtvi dan i na obljetnice smrti. Užigalo bi se kad zvona zazvone uvečer i sutra popodne gasilo ili ostavljalo da gori dok ulje traje.¹⁵³

23. Sveta Katarina Aleksandrijska

Blagdan svete Katarine Aleksandrijske obilježava se 25. studenog. Sveta Katarina rodila se u drugoj polovici 3. stoljeća u Aleksandriji. Umrula je mučeničkom smrću oko 310. godine u Aleksandriji. Prema legendi, nakon smrti anđeli su joj odnijeli tijelo na Sinaj, gdje je kasnije niknuo samostan svete Katarine, a ona se naziva još i Katarinom Sinajskom.¹⁵⁴

Predaja kaže da je Katarina bila lijepa i mudra. Rimski car Maksimin Daia htio ju je oženiti, a nakon što ga je odbila suprotstavio joj je 50 svojih filozofa koji su je trebali intelektualno poniziti i njenu vjeru u Krista prikazati besmislenom. Međutim, sveta Katarina

¹⁵¹Isto, str. 418-419.

¹⁵²Isto, str. 425.

¹⁵³Kazivačica Dinka Ujević.

¹⁵⁴Mr. Snježana Majdandžić-Gladić, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, <https://www.vjeraidjela.com/sveta-katarina-aleksandrijska/> (Pristupljeno 25.5.2017.)

je bila vrsna u filozofiji i teologiji te ih je sve pridobila na svoju stranu i oni su se preobratali na kršćanstvo. Car ih je nakon toga sve dao ubiti, a za Katarinu je osmislio posebnu mučeničku spravu, kotač s bodežima. Legenda kaže da se kotač raspao čim ga je dotaknula sveta Katarina. Nakon toga ubili su je odrubivši joj glavu.¹⁵⁵

Sveta Katarina jedna je od četrnaest svetih pomoćnika u nevoljama. Zaštitnica je filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica, usta, jezika. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi posebno se štuje kao zaštitnica djevojaka i žena. Vjernici joj upućuju molitve za zaštitu od nesretnih slučajeva, pobačaja, za zdravlje usta i jezika.¹⁵⁶

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi uz sv. Katarinu vezuje se izreka „Sveta Kata, snig na vrata“:

Za svetu Katarinu se uvijek govorilo: „Sv. Kata, snig na vrata“. Jer čim je sveta Kata, znači da je došla zima i da će past snig. A sveta Katarina ti se slaviu Vinjanima. Tamo je crkvice svete Katarine. Bude misa ujutro i popodne. Popodne bude i procesija. Iđe se oko crkve...I posli se narod družji.¹⁵⁷

24. Nekadašnji život

24.1. Sijela

Na silo bi dolazili momci u curinu kuću. Nije bijo običaj da cure igdi iđu. Došlo bi puno njih muških, pa bi oni jednu rič, oni dvi, i tako bi se svi raspričali o svačemu. Muški su igrali šijavice. Šije, šete, oto, nove, tre... Pa bi bubali o stol i igrali ko dobije više punata, brojili to na prste. Pobjedijo bi onaj koji bi dobijo najviše punata. Ženske bi sidile i gledale, i digod plele, digod štagod drugo radile... Bili bi tu i mater i ćaća, ma svi bi se skupili pa se zezali. Bila neka smišna baba šta je uvijek zezala muške. Sićan se kako je zezala jednog momka. Bio ti on u vojsci, u mornarici, pa doša u biloj košulji, a baba na to kaže da su i popovi počeli dolaziti na silo.

¹⁵⁵Isto.

¹⁵⁶Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.

¹⁵⁷Kazivačica Iva Lozo.

*Kome se sviđa neka cura, dođe više puta. Kom se ne bi sviđilo, iša bi na drugo mjesto i zamira bi neku drugu.*¹⁵⁸

24.2. Pastiri

*Svaki dan bi gonili živinu na pašu, tamo prije škole, prije sunca, pa bi se takmičili ko će prije sunca doći. I češljali bi se tamo, pa onda u školu. Sve bi stigli prije kad bi se rano ustali. Čuvale se ovce, koze, krave, ko je šta ima. Išli sa živinom na brdo pa bi došli i Poljičani, i mi iz Krivodola i svi bi se sastali. Svako jutro i poslipodne, puno njih čobana. Pa kad bi se sastali na brdu, digod bi pivali, digod pričali priče, a digod se i posvadili. Kupili smo i drva za ponit kući. Malo drače, vrisike, rastovine, tilovine, jasenovine... Uprtili bi to na se i nosili kuci, svezali užem i ispod ruka. Digod bi kupili i grm, svašta bi napunili u vriću. Pa bi to sušili za zimu vanka na suncu. Zimi bi to davali ovcan, kravi, kozan... Živini za ist. Lako je bilo liti kad je bilo zelenjave, tribalo je ovo skupljat za zimu. Uvečer bi se onda sidilo ispri kuća do koje doba, i staro i mladi, i svašta se pripovijadalo.*¹⁵⁹

24.3. Kuhanje na kominu

Nije bilo šporeta, kuvalo se na kominu. Bia komin od matuna, cigli. Komaštre su visile na kotlanici. Komaštre su ti željezni lanac, a kotlanica je bila drvena greda na kojoj su komaštre visile. A na komaštrama visia lonac u kojem se kuvalo. Lonac bia od gline ili livanog željeza. Kuvalo se najčešće u kotluši, to ti je lonac od gline. U kotluši se varilo mliko. A brazin ti je bia lonac od livanog željeza. U brazinu se kuva ručak, šta god se kuvalo za ist. A kad se peka kruv, stavia bi limeni sač na komaštre. Za kruv se ložila lozovina. Ili neko drugo drvo bez smole. Pa kad se ugriju matuni, to pometeš i staviš na to kruv i poklopiš sačem. Na limenom saču bia bimetalni obruč u koji bi se stavila žeravica da grije odozdo i tako peče kruv. Znamen ti i zagonetke o kujanju na kominu.

Gamižica gamiže, košuljicu podiže,

Ja je tjeram na niže, ona ide na više.

(mlijeko u kotluši)

¹⁵⁸Kazivačica Olga Bašić.

¹⁵⁹Kazivačica Olga Bašić.

*Od po breše, bude puna breše.*¹⁶⁰

(mlijeko u kotluši)

24.4. Svadbeni običaji

*Uvik je bia običaj da se mlađi brat ili sestra ne smi vinčat prije starijih. A tako obično bude i danas... A kad bi bilo vinčanje, mlada bi imala oraja, bajama, jabuku... Jabuku bi bacala priko kuće. I nije bilo sviranja, nikakvih kolača, darova... Skuvali bi se sarma i gulaš da se čeljad počasti. A sarma se zvala arambašići...I kapulari. To je bilo samo meso, nije se mišala riža u to. A mlada bi obukla šta bi imala. Štagod svečanije nego običnim danima. Svati se isto svečano obukli. I pivca bi svezali na drvo, na barjak. Prvinac bi nosia pivca. A stari svat bi nosia buraću, od kože, u njoj vino pa bi nazdravljali. Muški pucali iz puške. A mlada je imala dvi jenge. To bile ženske za mladu koje su išle uza nju. I bila dva kuma, jedan za mladu, jedan za njega. Mogla je bit ženska ili muška kuma, kako je ko tia. A njegov brat bi joj bia za divera.*¹⁶¹

*Momak i cura bi se upoznavali na silu. Momci bi išli na silo kod cura u kuću. Tu bi se pričalo, pivalo, igralo... Momak i cura nikad nisu bili sami, uvik bi tu bili njeni roditelji, braća, sestre i drugi ukućani. Ako se jedni drugima svide, unda momak sa svojom obitelji ide kod cura na ugovor, zaruke. A na dan vinčanja u svatima je mora bit barjaktar koji bi cili dan mava hrvackom zastavom. A kad bi se došlo kod mlade, iz njenog kokošinjca bi se ukra pivac. Unda bi se taj pivac zaveza za barjak i tako bi ga živog nosili sve dok ne bi došli do mladođenje. Unda bi ga ostavili u njegovu kokošinjcu. Kad bi mladoženja doša sa svojim gostima kod mlade, mladu se kupovalo horor. To bi se pogađala cijena, obično u eurima. Pa bi se danima iza toga pričalo koliko se platilo za mladu, jel malo ili puno. A kad bi mlada došla kod kuće od mladoženje, tribala je bacat jabuku priko kuće. Ako bi uspila, to je značilo da će bit dobra nevista. A mladoženja je unosia mladu priko praga. Ušli bi tako u svoju sobu, a za njima svi svatovi. Sutradan, nakon vinčanja, pravia se ručak kod roditelja od mladoženje. I nataj ručak mlada jedonosila poklone za ukućane svoga muža.*¹⁶²

¹⁶⁰Kazivač Ljubomir Bašić.

¹⁶¹Kazivačica Olga Bašić.

¹⁶²Kazivačica Iva Lozo.

25. Zagonetke

Zagonetke su minijturni usmeno-književni oblici koje su poznavale najstarije kulture i koje nalazimo u svih naroda na svijetu. One se sastoje od dvaju dijelova, od zagonetljaja i odgonetljaja. Za njih je karakterističan metaforički način izražavanja, a odgonetnuti zagonetku znači dešifrirati metaforu. Mogu biti proznog oblika ili u stihovima. Ponegdje u štokavskoj Hrvatskoj nazivaju se i daštalicama. Zagonetke osvježuju duh, bude znatiželju, razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja, dosjetljivosti i moći zapažanja.¹⁶³

Zagonetke su nekoć služile u inicijacijskim obredima u kojima se provjeravala intelektualna zrelost mladeži koju se uvodilo u svijet odraslih. U toj funkciji ih nalazimo i u usmenim epskim pjesmama i pripovijetkama i u srednjovjekovnim tekstovima. Neke su zapisane i u Hektorovićemu *Ribanju i ribarskom prigovaranju* i u Držićevim scenskim djelima. U 17.stoljeću Fran Krsto Frankopan napisao je pjesme nastale na zagonetkama pod nazivom Zganke za vrime skratiti.¹⁶⁴

Prema oblikovnom kriteriju razlikujemo zagonetke-pitalice i tzv. računske zagonetke. Zagonetke pitalice zovu se još i zagonetke-smicalice i zagonetke-skrivalice. To su zagonetke koje se sastoje od upita i neočekivanog odgovora koji je paradoksalan i duhovito domišljat. U računskim zagonetkama zagonetljaji su često dulji, a odgonetljaji se iskazuju samo brojem. Postoje i one u kojima su odgonetljaji složeniji te ih je nužno opisno objasniti.¹⁶⁵

Zagonetke i pitalice najviše bi postavljali kad bi uvečer zimi sidili pored komina ili kotla, kad se pekla rakija. Tamo di se peka kota uvečer bi došlo cilo selo siditi. Posidali bi uokol. Zaprpali bi neoguljene kumpire u vrući pepeo da se peku. A bilo bi i vina u bukari za napit se. A kota ti je bio samo jedan u selu, pa se vatra ne bi ni gasila. Kad bi jedan ispeka rakiju odma bi nastavlja drugi. Tako da bi ljudi sidili cilu noć. Kratili bi vrime pitalicama i zagonetkan. A volilo se i takmičiti ko će postaviti više pitalicu na koju niko neće znati

¹⁶³ *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb, 1996., str.214-215.

¹⁶⁴ *Isto*, str. 205.

¹⁶⁵ *Isto*, str.215-216.

*odgovorit. Ko bi postavijo najviše takvi on bi bio pobidnik. E sad ću te ćerce pitat znaš li šta je ovo:*¹⁶⁶

*Goron ide, ne šuška,
vodon ide, ne bućka?*

(Magla)

*Dug dugonja,
žena mu do kolina?*

(Dim i vatra)

*Ja pudlicu posla u mlinicu,
sve unišlo – rep ne može.*

(Žlica i usta)

*Sidi Maja usrid gaja,
čeka sinova iz bili gradova.*

(Kokoš na jajima)

*Četri uha,
dva trbuha.*

(Jastuk)

*Sve san žito pozoba,
još se nisan nazoba.*

¹⁶⁶Kazivač Ljubomir Bašić.

(Mlin)

*U jednog oca sto sinova.
Svaki kapu ima,
a otac je nema.*

(Hrast i žir)

*Trči trčuljak,
visi visuljak,
Boga moli trčuljak
da padne visuljak.*

(Svinja i žir)

*Sve san polje popasa,
još se nisam napasa.*

(srp)

O zlu misli, a o čavlu visi.

(puška)

*Crno, maleno,
svu noć cara varalo.*

(buha)

Zijeva, a jezika nema.

(škare)

*U glavu ga tuču,
a ne plače.*

(čavao)

26. Ganga

Ganga je oblik višeglasnog pjevanja hrvatskog seoskog stanovništva u Hercegovini i na području Imotske krajine. To je oblik narodne umotvorine koji je načelno dvopjev; jedan pjeva, a prate ga jedan, dva ili više "gangača", ali svi u jedan glas. Pjevač obično započinje pjesmu i predvodi ostale gangače tijekom pjevanja. Za njega se kaže da "piva" ili "vodi", a za njegove pratioce u pjevanju kaže se da "gangaju", "priginju", ili "prate". Svaki napjev gange može se raščlaniti na početak - jednopjev, i na glavni dio pjevanja – dvopjev.¹⁶⁷

Ganga pjeva o svim pojavama u životu čovjeka, o ljubavi, smrti, političkim i društvenim zbivanjima. Sastavni dio napjeva je poruka koja se izražava kroz dvostihove u desetercu. U nedostatku društva za pjevanje, ganga je i jednoglasni način pjevanja.

Po svom glazbenom ustroju pripada vrlo starom višetisućljetnom tonskom sustavu pentatonici na kome se zasnivaju glazbe svih starih naroda Istoka i Zapada. Pentatonika slavensko-ilirsko-mediteranskog podrijetla uobičajena je za načine pjevanja na području Dinarskog gorja i zajednička je gangi i nekim drugim srodnim pjevanjima kao što su ojkavica, rera, brojkavica, treskavica, bećarac i slično.

Postoji više vrsta gange, a njihov broj ne može se točno ustvrditi. Svaki kraj imao je svoju gangu, svako selo svoju, i dok su jedne nastajale, druge su nestajale. Mnogi napjevi su izumrli i zaboravili se. Najduže se očuvala ganga okavica, u kojoj dolazi do izražaja odjek vokala „o“, a poznate su i behijska i nahijska ganga. Sve gange nastale su spontano i prirodno, u različitim okolnostima, primjerice na proslavama ili svetkovinama.¹⁶⁸

Ganga se pivala svugdi; u kući, na njivi, na derneku, u gostionici, na silu. Kad je se odmaralo i kad se radilo. S njon i teški posa bio lakši. Recimo... gangu bi pivale grmuše, to su ti one cure i žene koje bi išle u grm, koje bi išle brati lišće sa grmlja. Pa bi to ubrano lišće

¹⁶⁷Mijatović, Anđelko, *Ganga*, Naša ognjišta, 1973.

¹⁶⁸Isto.

u vrićama nosile kući da se suši. Da bi koze i ovce imale šta isti kad bi došla zima i ružno vrime.

Pivali su je i po kolodvoru kad bi išli u svit. Svugdi di bi se našli naši ljudi. U Splitu, u Zagrebu, po Njemačkoj... Ona ti se pivala se u troje, u četvero, u petero, a može i u više. Pivali su je svi, stari i mladi, žene i djevojke.

I mala dica bi oponašala starije.

Za onoga tko započinje gangu, kaže se da piva, ili vodi gangu, a ostali pivači gangaju, ili prate. Pismu je mogao započeti i netko od gangaša, da bi je nakon otpivanoga prvog stiha pripustio prvom pivaču.

Bilo je i manji razlika u gagi, od sela do sela. A svak je falio svoju, da je iz njegova sela najlipša.

Gangalo se o svemi svačemu. O onome šta ti je bilo tada na duši. Al najviše o ljubavi. Riči su se znale i dopunjavati, izokretati... Zavisi je li se želilo nekoga pofaliti, ili pokudit, il se s nečin narugati. Niko ne bi puno zamirio. A bilo je i natpjevavanja... Recimo kad bi se na derneku srili gangaši iz više sela. Gangon bi jedni drugima odgovarali. Zapivali bi i momci djevojkama... A one bi im na to uzvrćale svojon gangon.

Meni je gangu bilo naslađe zapivat pridveče, kad bi se umorni vraćali iz polja. Ko da bi mi okripila tilo i dušu. E tad bi se čula sa svi strana. Bilo mi je draže čut nego slavuja.¹⁶⁹

Primjeri:

O poslu:

*Oj ledino, nevoljo i tugo,
ja te neću kopati još dugo.*

O tuđini:

*Imala san cviće pokraj vode,
i dragana pa mi u svit ode.*

¹⁶⁹Kazivač Ljubomir Bašić.

O politici:

*Ljudi moji, 'ko bi reka lani,
da će Božić slaviti partizani.*

O domoljublju:

*Mene moja naučila mati,
pivaj sine, živili Hrvati.*

O vjeri:

*Neću vire pogaziti stare,
ti me nećeš vinčati matičare.*

O gangi:

*Gango moja gangat ću te i ja,
kad te ganga cila Dalmacija.*

Ipak najviše ganga bilo je o ljubavi, one su otkivale ili sakrivale osjećaje.

Djevojačke:

*Ja od dragog tri godine mlada,
al' mi ljubav od šećera slađa.*

*Ljubi dragi ne želi me mladu,
ni moji me ne žale na radu.*

*Moj dragane visoki jablane,
ja malena u te zaljubljena.*

*Danas san se namazala malo,
moj mi dragi drža ogledalo.*

*Ako san ti svoj poljubac dala,
nije usna na usni ostala.*

*Ako si me dragi zafrkava,
sija žito nicala ti trava.*

*Crne oči rodila mi mama,
a obrve nagarit ću sama.*

*Jadan ti je komu budem žena,
gorit će mu kuća bez plamena.*

Momačke:

*Da me nije u selu bećara,
selo bi se pustošija zvala.*

*Garavuša ujela bećara,
za usnice di stoji cigara.*

*Imam curu, svi me moji suju,
da je volin ne viruju.*

*Ko je reka bolila ga duša,
da je ružna moja garavuša.*

*Kudilo me dvadeseti i troje,
opet mene oće zlato moje.*

*Mala mi se svidila pri svići,
valja mi joj i po danu ići.*

*Mala moja na oko mi pazi,
kad namignem, iz kola izlazi.*

*Mili Bože kad nestane mene,
o kome li će govoriti žene.*

27. Vile

U narodu postoje brojne legende o vilama, mitskim ljepoticama nadnaravnih moći. Najčešće se percipiraju kao djevojke duge zlatnožute kose sa modrim ili zelenim očima, u dugim bijelim ili plavim haljinama. Prema narodnom vjerovanju, zavodile su mladiće javljajući im se u snu i samo noću dolazile u sela. Pričalo se da su vile liječile bolesne, pomagale junacima i pastirima, siromašnim djevojkama tkale ruho za udaju, prenosile stare ljude pred crkvu i na razne druge načine pomagale ljudima. Međutim, ako bi im se netko zamjerio odavši njihovu tajnu da imaju jednu magareću, konjsku ili kozju nogu, onda su se osvećivale čineći zlo.¹⁷⁰

Imotske vile popločale Modro jezero modrim draguljima:

U nas ti vile stvarno postoje, nisu ti to samo priče. Znadeš za ono naše lipo Modro jezero? Ma znan da znaš, nego znaš li kako je nastalo? Zašto se nako plavi? To su ti naše imocke vile popločale dno sa modrim draguljima! Di to još moreš vidit, je li? Nigdi neg tute. Imade i jedna klisura kraj Crljenoga jezera šta ti je cila do u milimetar prikrivena sa laticama jantara. To su ti sve naše vile napravile, i tudan ti se one uspinju za sumraka.

A penju se one svaki dan. Oće da dođu šta bliže imockom čoviku.

Uvik mlade i lipe

¹⁷⁰Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

Vile su ti uvijek mlade i lipe. U narodu se za lipu divojku znade reć da je lipa ki nagorkinja vila. Imadu ti one velike bistre oči i bujne, raspuštane crne kose ili kose boje zlata. Neki kažu da su vile ženska dica Adama i Eve, koje su oni skrivali od Boga. Pa im je Bog da lipotu, ali ih je i obilježijo tako da se razlikuju od normalnog svita pa ti zato umisto noga imadu papke ki u koze. Ili magarećije noge ili konjska kopita. I kosa in zaudara po ustajaloj i užešćenoj svinjskoj masti. A niki govore da su vile nastale od umrle nekrštene dice ili divojaka i mlađih žena koje su umrle nekim nesritnim slučajem.

Rusalke

Rusalke ili rusaljke je slavenski naziv za vodene vile. Nazivaju se još i kraljice ljelje. Prema predajama, vodene vile su bile djevojke i žene koje su rano preminule pa su se nakon smrti pretvorile. Prema nekim antropolozima, rusaljke su nasljednice vila u narodnoj mitologiji.¹⁷¹

Ima njizi u šumi, ili u planinama, i vodenih, i drvaruša... Najpoznatije su ti vile Rusalke šta su ime dobile po ruži. Moreš ih vidit po noći u šumi, ali i u podne. Igraju kolo uz vodu. A kad vile igraju cila zemlja se trese, ne moreš to ne čut. Šetaju one oko jezera, peru se i umivaju. Pa si češljaju kose i suše pletenice. Kriju se i u stinama, na Mračaju, u Bijakovi, iza kamenih okućnica, u studenim vodama, u bunarima, ispod mlinica, ispod stabala, u brdima, pećinama, uz jezera, izvore voda, u blizini kakvih jama, dubokih bunara... I vile ti neće ist bilo kakvu hranu, nego će uzest samo zdravu ka šta su med, mliko, mlado maslo... I janjetinu. I ne piju vodu iz ovih običnih bunara i izvora ka mi, nego iz svojih posebnih vilinskih izvora šta ne mogu nikad prisušit. Kaže se ko se napije vode iz takvoga vilinskog izvora da će postat puno jači i da nikad neće ostarit nego će ostat zauvik mlad.

I utvarne i stvarne, i vile i divojke

¹⁷¹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 44.

U isto vrime vile su i utvarne i stvarne, i vile i divojke, i ne znaš uvik pravo reć koja je koja. S vrimenom su se one izmišale jedne s drugima jerbo su se skupa družile. Divojke bi vilama pravile obid, tkale bi in aljine i koprene, vezle rupce... A unda bi one njima za uzdarje plele pletenice i vjenčiće, darivale lipe glasove i vitke stasove. A u mraku, u šumi, znale bi prisrist niku babu šta bi nosila na leđima naramak drva, vriću šušnja, i unda bi one sile njojzi na leđa, na sve to. Volile se one igrati s ljudima i zadirkivati. Tako bi budile i pastire i zadirkivale ih.

Veoma lukave

Al u svakoj su prilici nastojale sakriti one svoje ružne mane od običnih smrtnika. Bile su veoma lukave, pa su često svojim lipim ugodnim glasom nastojale privući pažnju, i mladića i divojaka. I tile su s momcima imati porod jerbo ima jako malo muških vila, skoro pa nimalo. A ako bi se neko naša u njiovoj blizini kad bi plesale vilinsko kolo znale su ga odnit sa sobom. Pa ako bi im se svidija, poigravale su se i zabavljale su njim, a ako im se nije svidija, ili ih je nikako uvridija, e unda bi ga nosile po brdima i njime udarale o stine i tako bi ga cilog izudarale i ozlidile. Potle bi ga jadnog ljudi našli potpuno iscrpljenog i izmrcvarenog, na mistu di bi i nesta.

Noćna igra s konjima

A noću se obožavaju igrati s konjima. Izvode ih iz pojata, okupljaju se na kakvom guvnu i jure sve dok konji ne bi lipsali. Pa bi ih potle vraćale natrag u pojate. Dok bi se igrale i zabavljale, konju bi u grivi isplele pletenice. A takve pletenice ne smiš rasplesti jer će ti se unda taj konj razbolit i uginut. Zato su ti ljudi na ulazu u pojatu, na štalska vrata pribijali konjske ploče da bi zaštitili konja u pojatama od vila.

Pomaganje ljudima

Znale su vile i pomagat ljudima u ovim svakidašnjim poslima. Pomagale bi kad bi nešto radia u polju, ili bi pazile stoku na ispaši... ili bi uspavljivale dicu u bešikama... ili ako

bi neko zaluta, one bi mu pokazale put. Al ne bi smija nikom reć da si se srija s vilama. To je tribalo ostat tajna inače bi se one naljutile i osvetile se, niku šćetu bi ti napravile.

Darivanje onih koji su im stvarno svidjeli

Kad bi im se niko posebno svidija, one bi ga često darivale. Stavile bi dar negdi di bi znale da će ga taj pronać i unda bi ga on triba nosit kući i nije ga smija otvarat puten il pokazat nekome sve dok ne uniđe u kuću. A ako bi ga slučajno otvorio il pokaza kome, e unda bi se dar pritvorio u pepeo od kojega bi ostali samo ugarci. To bi značilo da si povridia vile i da ubuduće moraš pazit da ih ne sritneš.

Momak je znao oženiti vilu

Znalo se dogodit da bi se nikom momku toliko svidila vila pa bi je zna i oženit, ko da je obična divojka. Al to bi bilo samo ako bi vila izgubila svoje moći, one samo to nisu nikad tile, njima je njiova sloboda najmilija. I zato bi vila čim bi joj se vratila njena snaga i moć, ujtila prvu priliku i lipo utekla.

Druženje s ljudima

Tako su se one često družile sa ljudima, ali ako im zapriti opasnost od čovika, unda ti se one pritvore u labudove ili zmije. Ili u pticu il neku sličnu živinu da ih ne moreš pripoznat.¹⁷²

28. Usmene lirske pisme

Usmena lirska pjesma je „govorna tvorevina, ostvarena u bilo kojem jeziku, kojom čovjek izražava različita stanja, osjećaje i poticaje“.¹⁷³ Govor takve pjesme je neposredan i kratak i opisuje različitu predmetnu stvarnost. Tvorac usmene lirske pjesme je neki daroviti pojedinac iz naroda koji je uskladio svoje djelo sa potrebama slušatelja. Izraz je pomno biran

¹⁷²Kazivačica Dinka Ujević.

¹⁷³Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 17.

da bi bio lijep i lako pamtljiv, a usmene pjesme su trajale onoliko dugo koliko su se pamtile i prenosile govorom.¹⁷⁴

Hrvatska usmena lirika nastala je na govorima različitih sredina. Najstariji zapisi takvih pjesama sežu u 15. stoljeće, a nastavljaju se sve do danas. Tematika usmenih lirskih pjesama je široka i neiscrpna, baš kao i ljudski život.¹⁷⁵ Pojednostavljeno se može reći da lirska pjesma „prati čovjeka od kolijevke (uspavanka) pa do groba (tužbalica), u veselju i tuzi, uz obrede i običaje, uz svečane zgode, ali i uz mukotrpne poslove, u ratu i u miru, u ljubavi i u mržnji, u siromašnim nastambama i raskošnim palačama“.¹⁷⁶

28.1. Usmene lirske ljubavne pjesme

Ljubavne pjesme mogu se podijeliti na one koje tematiziraju zagledanje, ašikovanje (ljubovanje), zaruke, zatim svatovske pjesme, poskočice i pjesme uz kolo, pjesme koje pjevaju o životu u braku, uspavanke, pjesme uz kolijevku i druge pjesme malo djeci, naricaljke (tužbalice) i rodoljubne pjesme.¹⁷⁷

Izlazi Mara prid dvore

*Izlazi Mara prid dvore,
kano sunce iz gore.
Bila joj vila govori:
„Lipša si Mare od mene,
jer te je majka rodila.
Tebe su babe dojile,
u svilen povoj povile,
i mila braća zibala.
Mene je gora rodila,
u zelen listak zavila,
tica me roson dojila.*

¹⁷⁴Isto.

¹⁷⁵Isto.

¹⁷⁶Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 176.

¹⁷⁷Isto, str. 15.

*Mene su vitri zibali,
zato si lipša od mene.*¹⁷⁸

Čudo ljudi za divojku kažu

*Čudo ljudi za divojku kažu.
Tanka struka, a visoka stasa,
kosa joj kita imbrišima,
oči su joj dva draga kamena,
obrvice s mora pijavice,
srid obraza rumene ružice,
zubi su joj dva niza bisera,
usta su joj kutija šećera.
Kad govori ko da golub guče,
kad se smije ko da biser sije,
kad pogleda sunce te ogrije,
kad se šeće kano pavunica.
Pobratime, sva ti je gizdava,
daleko joj, vele, para nema!*¹⁷⁹

Reslo cmilje pokraj Bijakove

*Reslo cmilje pokraj Bijakove,
a bosilje pokraj Sinjeg mora
pa se smije cmilje na bosilje
kano momče na mlado divojče.*¹⁸⁰

Di no sinoć sjelismo

Di no sinoć sjelismo,

¹⁷⁸Kazivačica Olga Bašić.

¹⁷⁹Kazivačica Dinka Ujević.

¹⁸⁰Isto.

jabuko moja, hej!
Di no sinoć sjelismo,
ostade mi sablja moja,
jabuko moja, hej!
Ostade mi sablja moja.
Sablja moja i marama,
jabuko moja, hej!
Sablja moja i marama.
U marami ogledalo,
jabuko moja, hej!
U marami ogledalo.
Ogledaj se draga moja,
jabuko moja, hej!
Ogledaj se draga moja,
ogledaj se do jeseni.
Jabuko moja, hej!
Ogledaj se do jeseni.
U jeseni hajde k meni,
Jabuko moja, hej!
U jeseni hajde k meni.¹⁸¹

Rano rani mlada Katarina

Rano rani mlada Katarina,
rano rani na vodicu ladnu.
Njezina se vidra dotaknuo,
a vidro je zvonom prozvonilo.¹⁸²

Konjic igra, a dragi popiva

Konjic igra, a dragi popiva:

¹⁸¹Kazivačica Olga Bašić.

¹⁸²Isto.

*„Mili Bože i mila Marijo!
I dosad sam u šumu prolazio,
al' mi nije konjic poigrava.
Tu je netko od roda mojega,
il' od moga il' od ljubinoga.¹⁸³*

*O peline, moje gorko cviče,
ja bih tebe još više brala,
ali nemam, komu bih te dala.¹⁸⁴*

Otvori mi šarene sanduke

*Otvori mi šarene sanduke
da ja vidim lipe Mande dare.
Bi l' mi mogla svate darovati?¹⁸⁵*

Poteci, vodo studena

*Poteci, vodo studena,
prolistaj, goro zelena,
opadaj, lišće sa gore
pa pokrij moje tragove,
da me moj dragi ne nađe.¹⁸⁶*

*Otur potur, ne der opanaka,
ovde nema za te divojaka!*

Oj dorate, moje dobro prvo

Oj dorate, moje dobro prvo!

¹⁸³Kazivač Ljubomir Bašić.

¹⁸⁴Kazivačica Olga Bašić.

¹⁸⁵Isto.

¹⁸⁶Kazivačica Dinka Ujević.

*Ja ti puštam četiri dizgena,
nosi mene kud je tebi drago,
donesi me, od duga mejdana,
di si Niku ostavio moga!
A Kata ti tvrdu viru daje,
da to tebi neće zaboravit,
nego će te lipo obdariti!*¹⁸⁷

Resti, resti, drago dite moje

*Resti, resti, drago dite moje!
Kada sinko; veliki naresteš,
uzet ćemo caru carevinu,
uzet svoju staru didovinu.*¹⁸⁸

U Ivana zelena livada

*U Ivana zelena livada,
po njoj Ivan vrane konje pase.*¹⁸⁹

28.2. Vilinske pjesme

Petar se putem hvalio

*Petar se putem hvalio
da nema lipše divojke,
što lipa Mara u njega.
To čula vila iz gore.
Vila se drugam' molila:
„Druge, vi mene pustite*

¹⁸⁷Isto.

¹⁸⁸Isto.

¹⁸⁹Kazivač Ljubomir Bašić.

*do bila dvora Petrova
da vidim hvale Petrove!*¹⁹⁰

Ili grmi il' se zemlja trese

*Ili grmi il' se zemlja trese,
il' udara more o brigove,
il' se ore stine niz planine,
il' su vile kolo uhvatile!*¹⁹¹

Čuješ, vilo, čuješ, seko moja

*Čuješ, vilo, čuješ, seko moja,
što gospodiš šumom i poljanom!
Daj ti meni vilinsko odilo,
nuz odilo tvoje neviđenje,
da ja mogu neviđena motrit,
kud moj dragi kroz šumu prohodi,
kako jaše, kako sablju paše,
da li gleda tuđih divojaka!*¹⁹²

29. Višćice

Vještice su također bile česta mitska bića narodnih predaja. Za razliku od vila, one su percipirane kao zločeste ružne žene, sa grbom na leđima i dugim nosom, i zamišljane su kako jašu na metli. Vjerovalo se da su vještice stupile u savez s đavlom pogodbom koja se potpisivala krvlju. One bi vragu prodale dušu, a zauzvrat bi dobile natprirodne moći koje su im omogućavale da čine razna zlodjela. Pričalo se da ulaze kroz ključanice, jedu djecu,

¹⁹⁰Kazivačica Olga Bašić.

¹⁹¹Kazivač Ljubomir Bašić.

¹⁹²Isto.

izazivaju razne bolesti i ludilo, guše ljude pri spavanju i slično. Spolno su bludničile sa vragom, održavale tajne sastanke i spremale masti za ljubavne napitke.¹⁹³

Vještice su bile jedne od najčešćih bića u demonološkim predajama koje su pripovjedale o osobnom susretu s demonima. Za raliu od vještica u bajkama, koje su bile bezimene i zle, vještice u demonološkim predajama bile su stvarne osobe koje nanose zlo. Nazivale su se još i morama, štrigama copnicama i babama.¹⁹⁴

Iz takvih vjerovanja razvio se običaj spaljivanja vještica. Prva vještica spaljena je na lomači u 13. stoljeću u Tuluzi, a zadnja u 18. stoljeću u Posanu. Smatra se da ih je u međuvremenu spaljeno oko milijun. U Hrvatskoj je taj običaj zabranila Marija Terezija 1758. godine.¹⁹⁵

Nastanak vještica

Višćice su bile zločeste, ružne, starije žene šta su imale demonske moći. Klike su bile ružne tlike i zločeste. One su nastale od onih divojaka šta su prodale dušu vragu pa im je on da nadnaravne moći. Skupljale su se najčešće na kakvom gumnu il krošnji oraha. Priko dana višćice su bile ko sve druge normalne žene, živile običnin životon, a unda bi se navečer, kad padne mrak, priobrazile i pritvorile u niku živinu, najčešće neku šta leti, u leptira najviše. Zato se i danas u narodu za leptira reče višćica ili višća. Neke od višćica nisu ni znale da su baš one višćice.

Plašile su se križa ili krunice

Al to bi se vidilo kad bi se našle u blizini nečeg svetog, krunice il križa naprimjer, ili bilo čega šta je od Boga. Unda bi se bojale i bižale. Tako ako si slučajno vidija da su se negdi skupile, triba si se samo prikrižit i reć ime Božje i one bi se odma razbižale i ne bi tu večer nikakvu šćetu radile. Inače su napadale malu dicu i muškarce pa su se muškarci da ne bi postal njihove žrtve pokušavali zaštititi na razne načine. Mazali bi grudi lukom, a vijence luka bi višali pored ulaznih vrata ili na koje drugo vidno misto jerboa se virovalo da ih luk odbija I oduzima im vištičje moći. Virovalo se da višćice mogu i samim pogledom nauditi čoviku.

¹⁹³Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437.

¹⁹⁴Isto.

¹⁹⁵Isto.

Kravama su uzimale mlijeko

Isto se tako virovalo da uzimaju kravama mliko, pa ono postaje loše i nekvalitetno za ist i da onda ne moreš napraviti ni sir od njega. Ako je mliko neke krave bilo vodenasto i bez masnoće, ljudi su virovali da je to zato jer im višćica muze mliko i onda bi se šta prije riješili te krave. Višćice su uništavale i ljetinu, i pile su vino iz bačava pa ih punile vodom. Prije nego bi u sumrak poletile iz kuće, mazale bi se nekon nji ovom tajnom mašću i govorile: «Ni o trn, ni o grm, već na pometeno guvno». I onda bi ih demonske sile odnile točno tamo di su tile, a ne u kakvu šikaru ili trnje.

Pretvaranje u leptira

Ako bi u sumrak ili uvečer u kuću uletio kakav leptir, ukućani su ga nastojali što prije uvatiti, istirati vani ili ubiti, jer se virovalo da je to neka vištica koja je došla viditi kuću i pripremiti za svoj posjet. Ako ga uvate, potrgaju mu krila, tako da više ne može letiti i bace ga vani. Ako bi slučajno drugo jutro došla u kuću neka starija žena, odma bi se mislilo da je ona sinoćnja vištica koja ih je posjetila. Uvijek se sumnjalo na starije žene jer se virovalo da djevojke i mlađe žene ne mogu biti višćice. Mislilo se da su višćice i one žene koje bi se u crkvi, za vrijeme prikazivanja tijela i krvi Kristove, okrenule od oltara prema izlaznim vratima crkve.

Virovalo se da se vištice mogu vratiti normalnom životu te vremenom izgubiti svoje demonske moći ako bi se pokajale, ako bi se ispovidile, i ostatak života pomagale drugim ljudima i molile se. Također se virovalo da bi višćica ostavila na miru osobu koja bi joj pri njenom posjetu iščupala pramen kose, te više nikada ne bi mogla ući u tu kuću.¹⁹⁶

¹⁹⁶Kazivačica Olga Bašić.

Rječnik

B

Bekina- ovčje krzno

Bešika- kolijevka

Bičve- čarape

Bukara- drvena posuda

Č

Čeljad- ukućani

Čoban- pastir

D

Dernek- slavlje

Digod- ponekad

Đ

Đinđe- ukrasi

F

Farba- boja

G

Gatanje- proricanje

Grmuše- žene koje beru lišće grma

I

Iće- jelo

Iđemo- idemo

Ist- jesti

J

Jamiti- uzeti

K

Kliko- koliko

L

Lancun- plahta

Litina- urod s obrađene zemlje

Lumin- uljana svijeća

LJ

Ljupina- ljuska

M

Mećati- stavljati

Moreš- možeš

N

Navisiti- staviti da se kuha (ručak)

Nike – neke

Njojzi- njoj

P

Punti- bodovi

Poklada- karneval

R

Raščika- raštika

Rećine- naušnice

S

Silo- sijelo

S tizin- sa tim

Stopanjica- domaćica

Š

Šamatorij- groblje

Šćeta- šteta

Šudarić- marama

Šušanj- uvelo lišće

Šuverin- šibice

T

Tangati- bojati

Tica- ptica

Tliko- toliko

Tute- tu

U

Undan- onda

Uniđe- uđe

Ujtiti- uhvatiti

Uprtiti- dignuti na leđa

Uščipci- ušticipci

Užigati- paliti

V

Viščice- vještice

Zafaliti- zahvaliti

Z

Zamirati- promatrati

Ž

Živina- stoka

Zaključak

Folklor i usmene priče vezane su za svoju lokalnu sredinu, spolne i generacijske skupine, za zanimanja i za obitelj. Poput svega ostalog u ljudskom životu, i priče i običaji se mijenjaju i nose biljege povijesnih procesa. Društvene, gospodarske, političke i vjerske prilike utječu na običaje, preoblikujući ih i mijenjajući njihovo značenje.

Tako su se i običaji na području Imotske krajine bitno izmijenili i „modernizirali“ posljednjih desetljeća. Mnogima od njih prijeti zaborav, a od njega ga čuvaju samo naši bake i djedovi. Prema njihovim riječima, nekad je sve bilo nekako ljepše. Nekad su se običaji mnogo više štivali, imali su veći obiteljski značaj, a pravi smisao je izlazio na vidjelo. Vjernici su se prije na poseban način duhovno pripremali za vjerske običaje i živjeli su u skladu s onim u što su vjerovali. Danas mještani više ne osjećaju toliku povezanost kao prije i okupljanja su puno rjeđa. Navedeni blagdani se i dalje slave, no većinom samo u krugu obitelji. Duhovnost su potisnuli materijalni i potrošački mentalitet.

Običaji nose tragove minulih i znakove sadašnjih vremena. Oni određuju ritam svakodnevnice. Hrvatska tradicijska baština prenošena jestoljećima narodnim jezikom i najzaslužnija je za očuvanje identiteta. I zbog toga iz tradicijske kulture treba učiti i nadahnjivati se njome. Treba njegovati usmenu baštinu i ne dozvoliti da se zaboravi bogatstvo rituala i magijskih značenja raznih praksi vezanih za blagdane u našoj prošlosti. Iako danas ne vjerujemo u istinitost pučkih predaja, legendi i drugih usmenih oblika, njihova jednostavnost i laka pamtljivost te mnoštvo zanimljivih nadnaravnih bića i događaja o kojima pripovijedaju, mogu povratiti dijelíc magije u život suvremenog čovjeka, svakodnevicu učiniti zanimljivijom i približiti nas našim precima, njihovom načinu života i poimanja svijeta.

Zato suosmene priče, običaji, ophodi i obredi koji su se nekad odvijali, važni i ne smijemo ih marginalizirati. I svaki kazivač koji nam može posvjedočiti o njima je vrijedan, bez obzira na njegove izražajne sposobnosti. Svaka usmena predaja vrijedna je zapisa i dugotrajnosti. Priče i običaji su oduvijek bili i biti će dio ljudskog života, druženja i komuniciranja. S vremenom se mijenjaju i prilagođavaju novim prilikama, ali nikad neće nestati. Uvijek će nam biti potrebni jer oni su začim naše svakodnevnice.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Ljubomir Bašić – rođen 1931. u Krivodolu kod Imotskog.

Olga Bašić – rođena 1930. u Krivodolu.

Dinka Ujević – rođena 1930. u Krivodolu.

Iva Lozo – rođena 1927. u Poljicima.

Časna sestra Klara Brečić – rođena 1929. u Imotskom.

Literatura

Bošković-Stulli, Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.

Bošković-Stulli, Maja, (pr.) *Usmene pripovijetke i predaje*, SHK, MH, Zagreb 1997.

Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Botica, Stipe, *Lijepa naša baština*, Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.

Botica, Stipe, (pr.) *Usmene lirske pjesme*, SHK, Zagreb, 1996.

Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.

Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja Vol. XIII, No. 2, Zagreb, 2015., str. 141-163.

Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 50(2), Split, 2015, str. 303-323.

Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1) Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.

Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.

Dragić, Marko, Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu, *Croatica et Slavica Iadertina*, 11 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015. str. 149-179.

Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, 2015., str. 155-183.

Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 269-313.

Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, *Ethnologica Dalmatica*, 21 (1), Split, 2014., str. 103.-123.

Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Zadar, 2013., str. 155-188.

Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.

Dragić, Marko, *Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata*, *Nova prisutnost*, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XI, No. 2, Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2013., str. 165.-182.

Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229-264.

Dragić, Marko, *Sveta Bernardica u hrvatskoj usmenoj lirici*, *Suvremena pitanja*, 14, časopis za prosvjetu i kulturu, Matica hrvatska Mostar; Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Mostar, 2012., str. 85-99.

Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, *HUM 7*, Mostar, 2011., str. 260.-287.

Dragić, Marko, *Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata*, *Hercegovina*, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, 24, Mostar, 2010., str. 129-153.

Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467-488.

Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43(1), Split, 2008., str. 67-91.

Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.

Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br. 1, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.

Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369-390.

Dragić, Marko, *Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XIV, No. 2, Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2016., str. 259.-281.

Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.

Kekez, Josip (pr.) *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, SHK, MH, Zagreb 1996.

Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska, ogranak Imotski, Imotski 1997.

Mijatović, Anđelko, *Ganga*, Naša ognjišta, 1973.

Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, August Cesarec, Zagreb, 1995.

Mrežne stranice

- *O svetoj Ani*, <http://www.zupa-svana.com/o-zupi/o-svetoj-ani> (Pristupljeno 12.8.2013.)
- *Duhovi ili Pedesetnica – spomen na silazak Duha Svetoga nad apostole*, <https://narod.hr/kultura/duhovi-ili-pedesetnica-spomen-na-silazak-duha-svetoga-na-apostole> (Pristupljeno 22.5.2017.)
- Clemens Finzer / Snježana Kobešćak, *Što se zapravo slavi na Tijelovo?* <http://www.dw.com/hr/%C5%A1to-se-zapravo-slavi-na-tijelovo/a-5638204> (Pristupljeno 12.5.2017.)
- *Tko je bio Ivan Krstitelj?* <http://www.katehetski-nadbiskupija-split.net/katolicki-vjeronauk/tko-je-bio-ivan-krstitelj/> (Pristupljeno 13.5.2017.)

- Mr. Snježana Majdandžić-Gladić, *Sveti Ilija prorok*, <https://www.vjerajdela.com/sveti-ilija-prorok/> (Pristupljeno 13.5.2017.)
- D.D.N, *Slavi se Velika Gospa, Znete li zašto je ovaj blagdan važan za Hrvatsku?*, <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slavi-se-velika-gospa-znete-li-zasto-je-ovaj-blagdan-vazan-za-hrvatsku---396442.html> (Pristupljeno 13.5.2017.)
- Mr. Snježana Majdandžić-Gladić, *Nekadašnji blagoslovi cvijeća i trave na Veliku Gospu*, <http://www.vjerajdela.com/nekadasnji-blagoslovi-cvijeca-i-trave-na-veliku-gospu/> (Pristupljeno 13.5.2017.)
- *Mala Gospa – rođenje Blažene Djevice Marije*, <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/mala-gospa-rodenje-blazene-djevice-marije/> (Pristupljeno 14.5.2017.)
- Ivo Kronja, *Zaštitnik biskupije sveti Mihovil, arhanđeo*, <http://www.sibenska-biskupija.hr/index.php/biskupija/sveti-mihovil> (Pristupljeno 25.5.2017.)
- Mr. Snježana Majdandžić-Gladić, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, <https://www.vjerajdela.com/sveta-katarina-aleksandrijska/> (Pristupljeno 25.5.2017.)

Sažetak

Tradicijska kulturna baština važno je obilježje nacionalnog identiteta. Pučki običaji i usmenoknjiževni oblici njene su bitne sastavnice. U ovom radu opisani su pučki običaji i usmenoknjiževni oblici iz Imotske krajine. Terenskim zapisima kazivanja starijih mještana dodani su opisi i pojašnjenja pojedinih običaja i usmeno-književnih oblika o kojima kazivači govore. Zabilježeni su adventski i božićni običaji, korizmeni i uskrсни, običaji kojima se štiju pojedini sveci, svakodnevni običaji, te pjesme, predaje, zagonetke i poslovice sačuvane u narodnom pamćenju. Pučki običaji simbioza su religijskih i svjetovnih motiva i uvijek su u funkcionalnoj vezi s vremenom i okruženjem u kojima se izvode. Poput svega ostalog u ljudskom životu, i priče i običaji se mijenjaju i nose biljege povijesnih procesa. Društvene, gospodarske, političke i vjerske prilike utječu na običaje, preoblikujući ih i mijenjajući njihovo značenje. Tako su se i običaji na području Imotske krajine bitno izmijenili i „modernizirali“ posljednjih desetljeća, a mnogima od njih prijeto zaborav. Zato je važno vjerno ih bilježiti i čuvati od zaborava kako ne bismo ostali bez tog bitnog dijela nacionalnog identiteta.

Ključne riječi: tradicijska kulturna baština, narodni običaji, blagdani, usmenoknjiževni oblici, narodni jezik

Traditional Cultural Heritage in Imotska Krajina

Summary

Traditional cultural heritage is a very important attribute of national identity. Folk customs and oral literary forms are its essential components. This thesis illustrates the existing customs and oral literary forms in Imotska krajina. Descriptions and clarifications of certain customs and forms of oral literature that informants are speaking of are added to field recorded tellings of elder residents. Christmas and advent, lenten and Eastern customs as well as customs by which we worship certain saints, everyday customs and songs, traditions, riddles and proverbs preserved in national memory are recorded. Folk customs, which are one of the main subjects of ethnological researches, are symbiosis of religious and secular motives

and they are always in functional correlation with time and surrounding in which they are performed. Just like everything else in human life, stories and customs are changing and carrying a mark of historical processes. Social, economical, political and religious occasions have an effect on customs, transforming them and changing their meaning. That way, customs from Imotska krajina region are substantially changed and "modernized" in the last few decades, and a lot of them are likely to be forgotten. It is of utmost importance to preserve these components of traditional cultural heritage so that we wouldn't lose this very important part of our national identity.